

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نام درس: اقتصاد کوچ نشینان ایران

منبع: اقتصاد کوچ نشینان

تعداد واحد: 2 واحد درسی - نظری

مؤلفین: دکتر سید رحیم مشیری – دکتر نصرالله مولائی هاشجین

مرکز چاپ انتشارات دانشگاه پیام نور

تهیه کننده power point

جمعی طهماسبی پاشا

عضو هیات علمی دانشگاه

فهرست مطالب

فصل اول) کلیاتی درباره موقع و مشخصات طبیعی ایران در ارتباط با کوچ و اقتصاد کوچ نشینی

فصل دوم) معرفی اجمالی کوچ نشینان ایران و پراکندگی جغرافیایی آنها

فصل سوم) تعاریف ، مفاهیم و روش مطالعه اقتصاد کوچ نشینی

فصل چهارم) مرتع و نقش اقتصادی آن در میان کوچ نشینان

فصل پنجم) دامداری و دامپروری و نقش اقتصادی آن

فصل ششم) کشاورزی در نظام کوچ نشینی و نقش
اقتصادی آن

فصل هفتم) صنایع دستی کوچ نشینان و ارزش
اقتصادی آن

فصل هشتم) فعالیتهای متفرقه در نظام کوچ نشینی
و وضع اقتصادی آن

فصل نهم) روابط اقتصادی (مبادله) میان کوچ نشینان
و یکجا نشینان

فصل دهم) مسائل و مشکلات ، راهکارهای پیشنهادی
در زمینه بهبود اقتصاد کوچ نشینان

علل فراهم نمودن پدیده کوچ:

الف) فکر نگهداری و پرورش حیوانات

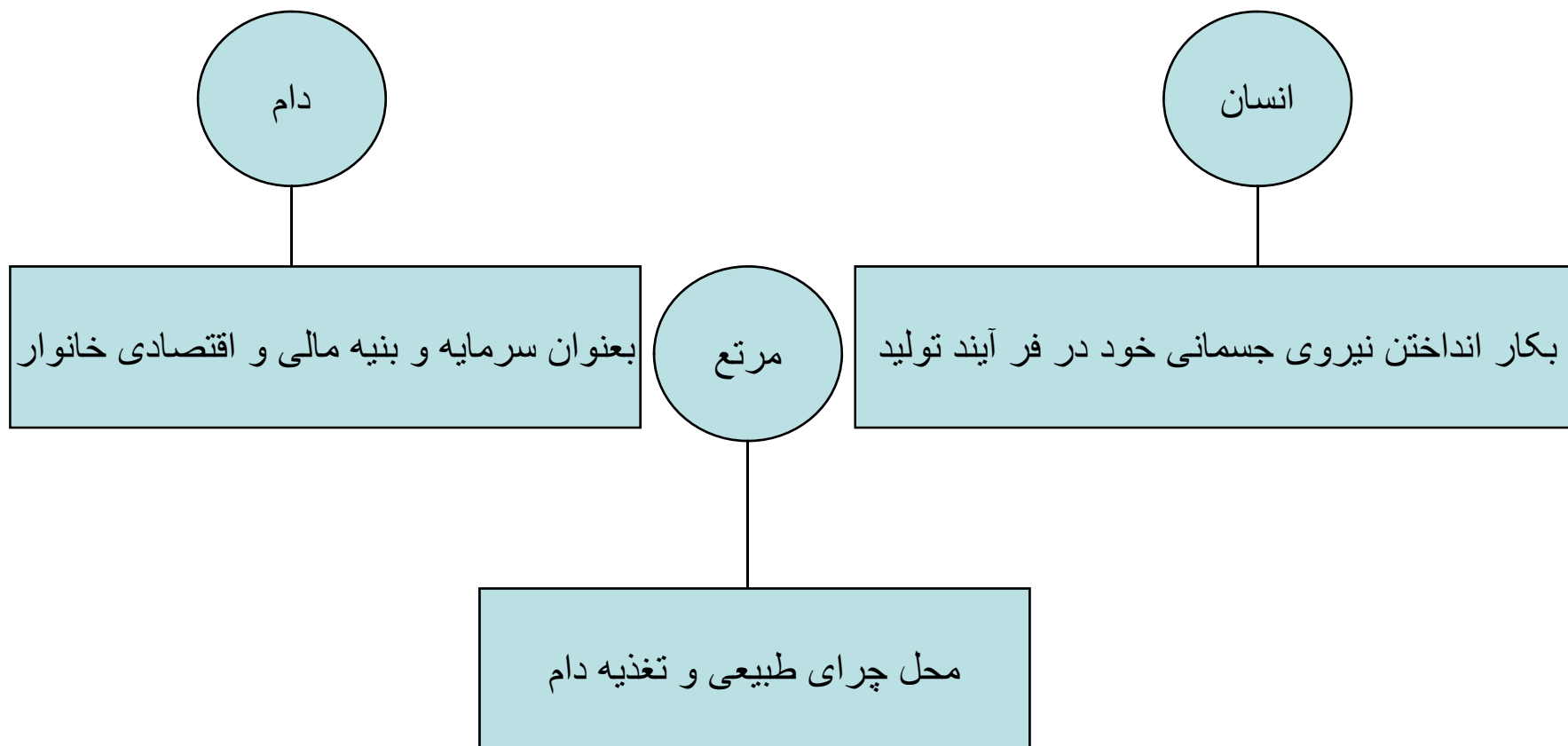
ب) نیاز علوفه

ج) نیاز به شرایط طبیعی مساعد برای نگهداری و پرورش دام نظیر :

۱- اقلیم مناسب ۲- آب و مرتع کافی

۳- سکونت فصلی

اساس و مبنای زندگی کوچ نشینی

موقعیت جغرافیایی ایران و ارتباط آن با کوچ اقتصاد کوچ نشینی :

- موقعیت ایران در جهان :

نیمکره شمالی بین عرض جغرافیایی ۲۵ تا ۴۰ درجه

نیمکره شرقی بین طول جغرافیایی ۴۴ تا ۶۴ درجه

- مساحت ایران حدود ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع و ۴/۶۳

فلات کوهستانی و مرتع فلات ایران

- تنوع محیط طبیعی کشور از خصوصیات بارز محیط

جغرافیایی این سرزمین می باشد.

حدود جغرافیایی و مرزهای سیاسی ایران:

- از شمال ارتباط با کشورهای ترکمنستان و آذربایجان و ارمنستان و دریای خزر
- از شرق ارتباط با کشورهای افغانستان و پاکستان
- از غرب ارتباط با کشورهای ترکیه و عراق
- از جنوب ارتباط با خلیج فارس دریای عمان
- شکل ظاهری کشور ایران به صورت لوزی شکل می باشد.

دو ویژگی بارز و مهم جغرافیای طبیعی سرزمین ایران :

۱- کوهستانی بودن

- الف) رشته کوههای البرز با جهت غربی - شرقی
- ب) رشته کوههای زاگرس با جهت شمال غربی - جنوب شرقی
- ج) توده های کوهستانی مرتفع و منفرد داخلی

۲- قرارگیری کشور در کمر بند خشک دنیا

- الف) آسیای جنوبغربی و پیرامون صحرای عربستان و ترکمنستان
- ب) ویژگیهای بیابانی و نیمه بیابانی مرکزی ایران
- ج) کویر لوت و دشت کویر در محدوده داخل کشور

بررسی وضع زمین شناسی ایران:

- این کشور در بیشتر دوران اول زمین شناسی (۵۷۰ تا ۲۴۰ میلیون سال پیش) زیر آب بوده و قسمتهایی از آن از آب بیرون آمده و تحت تاثیر عوامل فرسایش قرار گرفته است.

- طی دوران دوم زمین شناسی نخستین علائم کوهزایی آلپی در اواخر دوره تریاسی بروز نموده و بخش وسیعی از ایران را جنگلهای انبوه، دریاچه و مردابها پوشانده بود.

- طی دوران دوم زمین شناسی (۲۴۰ تا ۱۰۰ میلیون سال پیش) نخستین چین خوردگی شدید مربوط به کوهزایی آلپی در اواخر ژوراسیک در سراسر ایران مرکزی به وقوع پیوسته و نیز قسمت عمده کوههای البرز از آب خارج شدند و اواخر این دوره با پیشروی سراسری دریا ، بسیاری از نواحی ایران مرکزی و ارتفاعات البرز به زیر آب رفت.

دوران سوم زمین شناسی (۲ تا ۱۰۰ میلیون سال پیش) کوهزایی مهم الپی در ایران مرکزی و البرز و زاگرس موجب چین خوردگیهای زیادی شده است.

چین خوردگیهای این دوره و ایجاد گسله‌های فراوان در البرز و فعالیتهای رسوبگذاری در زاگرس و ...
اثرات آن بر روی ایران مرکزی باعث به وجود آمدن سیمای کنونی پستی و بلندی سرزمین ایران شده است.

در دوران چهارم زمین شناسی (از ۲ میلیون سال پیش تاکنون) فعالیتهای اقتصادی جمعیت ساکن در سرزمین ایران شکل گرفته و از جمله در بوجود آمدن و تکامل زندگی کوچ نشینی و با توجه به دو عامل زیر موثر بوده است:

الف) تپ ناهمواری ها در ایران
ب) شرایط طبیعی ایران مانند:

اقلیم
منابع آب
خاک
پوشش گیاهی

تنوع ناهمواری های ایران و ارتباط آن با کوچ و اقتصاد کوچ نشینی :

الف) سلسله جبال البرز :

- دامنه های شمالی = باران فراوان ، زمین حاصلخیز ،
پوشش گیاهی انبوه

- دامنه های جنوبی = کمبود بارش ، تنک بودن پوشش گیاهی و
شدت فرسایش خاک

*بخشهای مرتفع و کم شیب دامنه های جنوبی البرز محل
چراگاههای طبیعی و مراتع تابستانی (بیلاقی)

کوچ نشینان را تشکیل می دهد

ب) سیستم کوهستانی زاگرس :

- جبهه خارجی و غربی = در معرض بادهای باران زای مدیترانه ای و بارش بیشتر و پوشش گیاهی غنی تری برخوردار است .

- جبهه داخلی و شرقی = دارای ارتفاعات زیادتر و دریافت ریزش برف و منبع تغذیه آبهای سطحی و زیر زمینی و خشکتر بوده آن .

*دامنه های جبهه داخلی کوههای زاگرس محل چراگاههای تابستانی (بیلاقی) کوچ نشینان به شمار می رود.

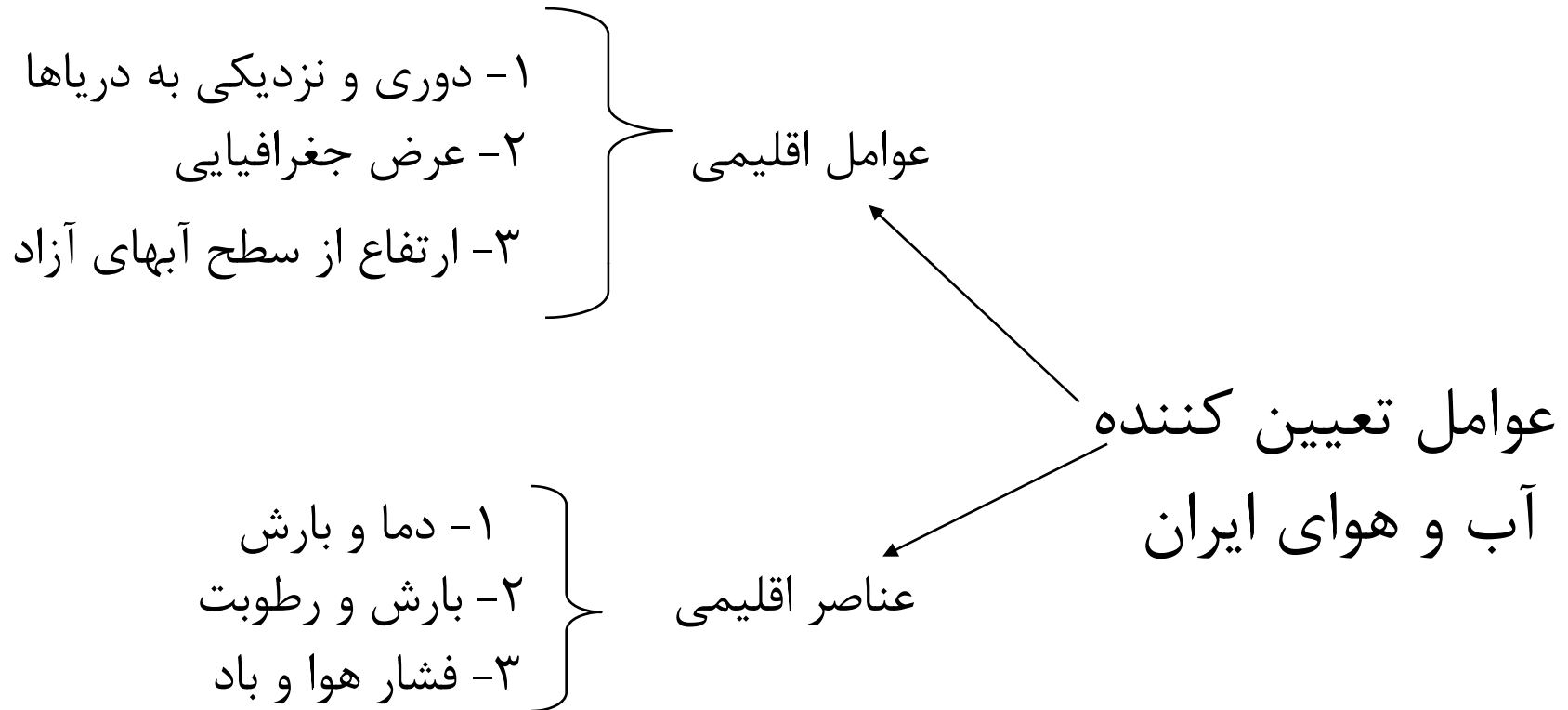
ج) ارتفاعات شرقی ایران = نظیر توده های تفتان و
بزمان در مقایسه با ناهمواری های البرز و زاگرس
بیشتر ((اهمیت محلی)) دارد. بعضی از دامنه های
آن برای دامداری مناسب است.

د) ارتفاعات منفرد داخلی = دارای حوضه های
بسته ای جدا از هم بوده و هر چه از قسمت های
کناری کوهها به سمت داخلی نزدیکتر شویم
رسوبات نمکی یا پدیده شور زدگی نمایان
می شوند.

ارتفاعات زاگرس به عنوان مهمترین کانون معیشت کوچ نشینی در کشور محسوب می شود . نشانه این امر استقرار بیلاقی ایلات و عشایر عمده ایران نظیر: بختیاری ها ، قشقایها ولرها را میتوان بیان کرد.

نواحی داخلی و مرکزی ایران با توجه به خصوصیات طبیعی و جغرافیایی حاکم بر این نواحی به عنوان قلمرو قشلاقی (گرمسیر) و حد فاصل (میان بند) زندگی کوچ نشینی مورد استفاده قرار می گیرد.

آب و هوای ایران و تاثیر آن در نظام کوچ نشینی :

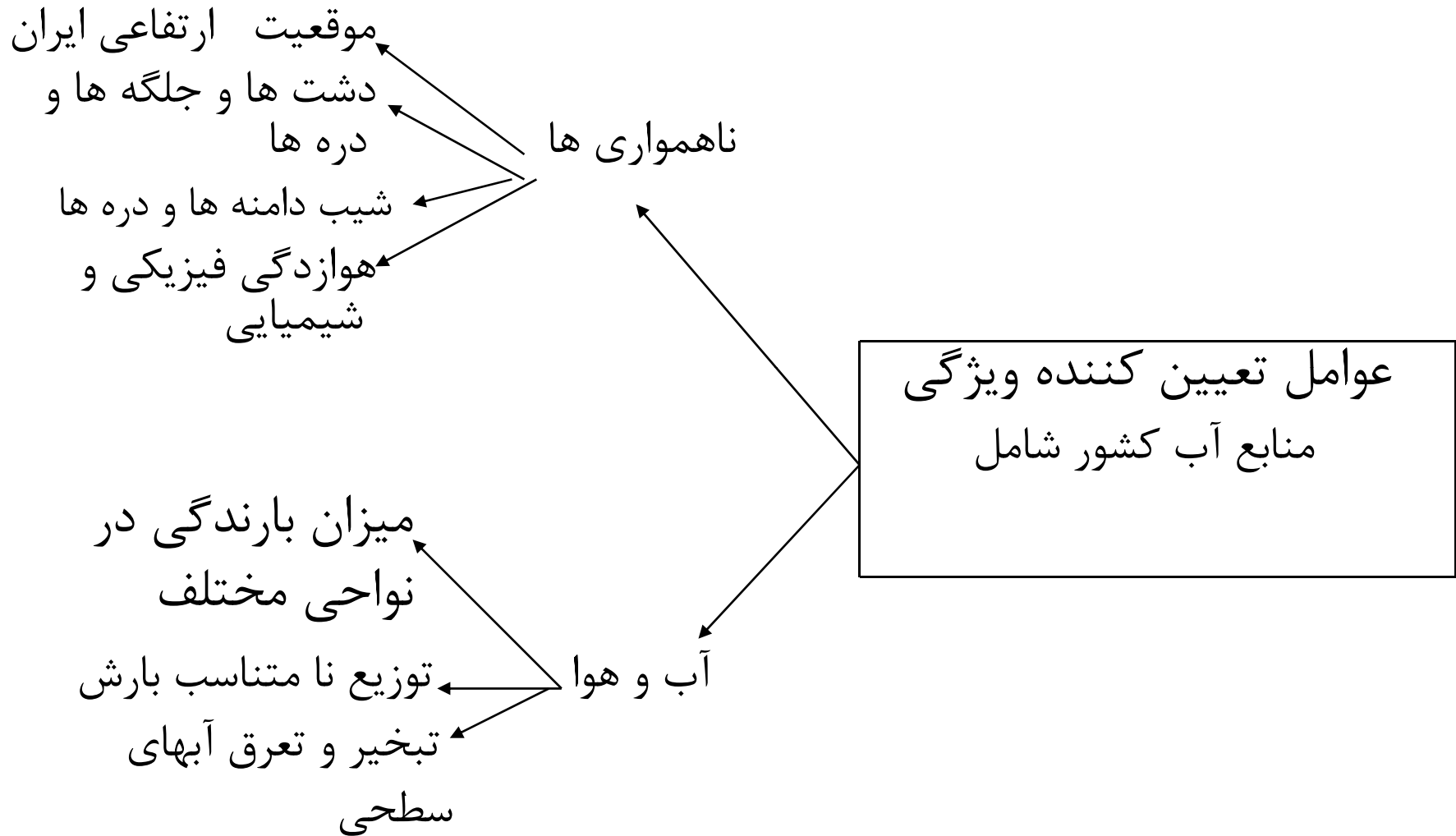
ویژگیهای آب و هوایی ایران، از جهت شمالغربی به جنوبشرقی، از غرب به شرق، از شمال به جنوب تغییر می یابد.

تنوع و گوناگونی آب و هوای ایران منجر به جابجایی کوچ نشینان در قلمرو ایلی خود بین ییلاق (سردسیر) و قشلاق (گرمسیر) در کشورمان شده است.

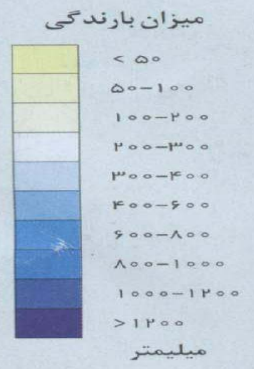
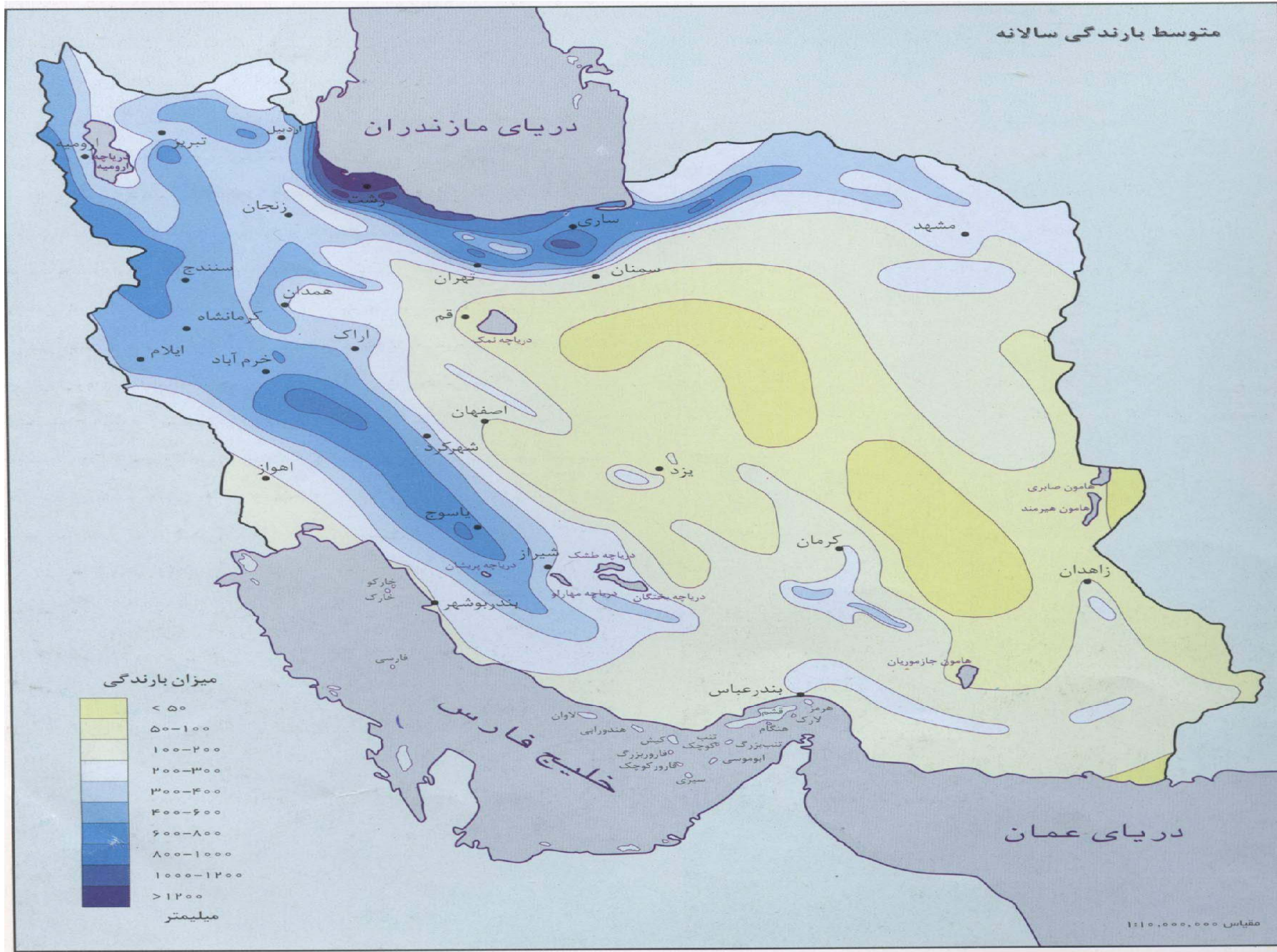
تنوع آب و هوا در کشورمان شامل:

- معتدل و مرطوب سواحل جنوبی دریای خزر (مازندران)
- ناحیه اقلیمی معتدل و خنک کوهستانی البرز و زاگرس و منفرد داخلی
- ناحیه آب و هوایی گرم و خشک و کمبود بارش مرکزی کشور
- ناحیه آب و هوای موسمی شرجی جنوبشرقی و سواحل جنوبی و جنوب غرب کشور

منابع آب کشور و ارتباط آن با نظام کوچ نشینی :

متوسط بارندگی سالانه

مقیاس ۱:۱۰,۰۰۰,۰۰۰

- حدود ۷۰ درصد آبهای دریافتی کشور قبل از وارد شدن در چرخه مصرف از طریق تبخیر و تعرق سریع مستقیماً از دست می رود.

- ۷۰ درصد مساحت زمینهای ایران در ارتفاعی بیش از ۱۰۰۰ متری از سطح دریا (آبهای آزاد) قرار گرفته اند.

*علل اشتغال کوچ نشینان به زندگی کوچ نشینی در نواحی مختلف کشور:

۱- عادت به کوچ و اقتصاد دامی

۲- عدم برخورداری کشور از اراضی مساعد و حاصلخیز وسیع جهت توسعه تولید محصولات استراتژیک کشاورزی

۳- نیمه خشک و خشک بودن اکثر مناطق پست مساحت کشور

خصوصیات جغرافیایی ایران از نظر پوشش گیاهی :

۱- فقر نسبتا شدید پوشش گیاهی

۲- خشکی هوا و بارندگی کم

۳- وضع ترکیب فیزیکی و شیمیایی خاک

۴- تخلیه جریان آبهای سطحی

۵- فرسایش خاک

*نیمی از سرزمین کشور ما در قلمرو حیاتی و زیستی مراتع جهت چرا و تغذیه دام کوچ نشینان قرار دارد.

تاریخچه کوچ نشینی در ایران:

- نظر به موقعیت جغرافیایی خاص سرزمین ایران ، از سمت شمال و شمالشرق مدخل ورود اقوام کوچ نشین در هزاره اول قبل از میلاد مسیح (ع) (یعنی سه هزار سال پیش) بوده است.

- سابقه کوچ نشینی در کشور ایران را به بیش از ۸ هزار سال پیش بیان می کنند و علت آن را آثار به دست آمده در جنوبغربی ایران موید این امر است.

- در طول تاریخ زندگی کوچ نشینی بیشتر مناطق
نمیه خشک و حواشی مناطق قابل کشت و نیز در
مناطق که ارتفاعات ودشت در کنار هم قرار
گرفت ، به وجود آمده است .

- اغلب کوچ نشینان در سرزمین ایران سرنوشت
حکومتها را در دست داشته اند و عامل براندازی
حکام و بوجود آورنده حکومتهای جدید نظیر :
غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان ، ترکمانان ،
افشاریه؛ زندیه و قاجار بوده اند.

فراهم نمودن زمینه از هم پاشیدگی زندگی کوچ
نشینی در دو سده اخیر :

- ۱- ورود فرهنگ بیگانه و گسترش سرمایه داری
- ۲- نیاز به بازار مصرف برای ورود کالاهای مصرفی
- ۳- روی کار آمدن حکومتها ی دست نشانده به بیگانگان
- ۴- ترس از عدم تسلط به کوچ نشینان

- کمتر از ۲ درصد کل جمعیت کشورمان سهم جمعیت کوچ نشینان می باشد و مصداق این واقعیت است که در سال ۱۳۸۵ ه.ش جمعیت کشور ایران حدود ۶۹ میلیون نفر و تعداد جمعیت کوچ نشین (کوچ رویا کوچنده یا ایلات و یا عشایر) کشور حدود ۱۳۰۰۰۰۰۰ نفر اعلام شده است .

- از مشخصات بارز کوچ نشینان کشور نفوذ مظاهر فرهنگی آنان در تمام شئونات شهری و روستایی استانهای کشور بوده است و برخی از آنها نظیر : ایل بختیاری و قشقایی فرهنگ اصیل ایرانی را تا حدی حفظ کرده و به زبان سلیس فارسی گفتگو می کنند.

مشخصات عمده کوچ نشینان ایران:

- ۱- تبعیت از محیط طبیعی و بویژه اقلیم در مقیاس وسیع و به صورت غالب. [جابجایی در قلمرو جغرافیایی ییلاق (سردسیر)، حد فاصل (ایلراهها)، قشلاق (گرمسیر)]
- ۲- فعالیت اصلی و غالب آنان (تا ۹۰٪) دامداری به صورت جابجایی مداوم و منظم سالیانه .
[حیوان (یا دام) خود مایملک لاینفک کوچ نشینان ، فعالیت‌هایی نظیر: زراعت و باغداری و صنایع دستی و حالت فرعی و جنبی دارد]

۳- شیوه زندگی آنان به دلیل اتکای اقتصادی به دام و مرتع و چرای دام در مراتع طبیعی است .

بر حسب تغییر فصول سال کوچ در فصل گرم سال به سوی ییلاق و سردسیر کوهستان (فصل تابستان) و در فصل سرد سال به سوی قشلاق و گرمسیر دشت و نواحی پست (فصل زمستان) و در اوایل فصل بهار و پاییز در میان بند و یا حد فاصل و یا ایلراها به سر می برند .
فاصله بین ییلاق و قشلاق جهت کوچ از چند کیلومتر تا به پانصد کیلومتر نیز می رسد.

۴- ساختار اجتماعی کوچ نشینان قبیله ای بوده و هر فرد جامعه و خانواده اش را متعلق و وابسته به یک گروه اجتماعی بزرگتر و معمولاً خویشاوند می دانند و به آنان مباحی می کنند . سلسله مراتب قدرت در میان کوچندگان بترتیب عبارتند از : ایل، طایفه، تیره، تش ، اولاد و خانوار می باشد .

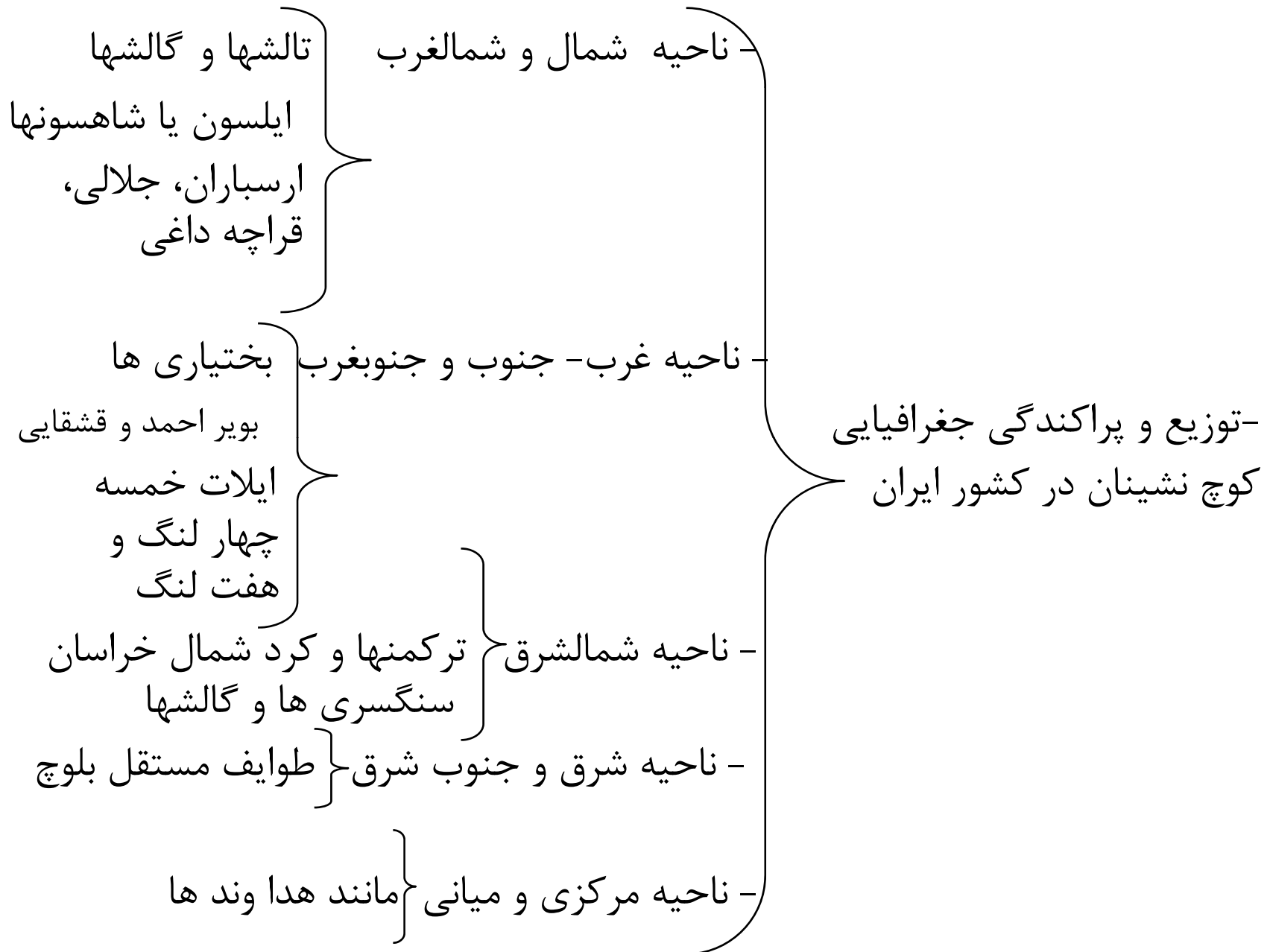
طبق سرشماری سال ۱۳۶۶ ه.ش کوچندگان کشورمان به ۹۶ ایل و ۵۴۷ طایفه مستقل و نیز به چندین تیره و زیر تیره تقسیم شده اند.

۵- بر خلاف روستاییان کوچ نشینان کشور برحسب توانهای محیطی و اقلیمی و شیوه زندگی و جابجایی به دو منطقه مختلف طبیعی به فعالیتهای کشاورزی (زراعت و باغداری) در دو قلمرو ییلاقی (سردسیر) در کوهستان و قشلاقی (گرمسیر) در دشت می پردازند.

۶- مازاد تولید عمده تولید کوچ نشینان کشور ، دام و فرآورده های دامی است که عموماً موقع مراجعت از ییلاق به قشلاق به فروش مبادرت می کنند.

۷- ملاحظه نمودن تکنیک کشاورزی ابتدایی، نبود نظام خاص آبیاری، زراعت دیمی با بازده کم در هکتار، مهارت کمتر در تهیه صنایع دستی و خود مصرفی بودن اکثر تولیدات (به استثنای دام) در میان کوچ نشینان به وضوح دیده می شود.

۸- مسکن ساده و سبک قابل حمل (مانند سیاه چادر) در هر دو منطقه ییلاقی و قشلاقی (بویژه درییلاق کوهستان) و وسایل زندگی ساده و مقاوم و قشر تولید کننده کم توقع و کم برخوردار از امکانات و تسهیلات حداقل زندگی، از مشخصات زندگی کوچ نشینان می باشد.

مشخصات آماری کوچ نشینان طبق سرشماری سال ۱۳۶۶ ه.ش کشور:

- کوچندگان کشور از ۹۶ ایل و ۵۴۷ طایفه مستقل و چندین زیر طایفه تشکیل شده اند.

- تقریبا ۲ درصد از جمعیت کل کشور را کوچ نشینان (کوچندگان، کوچروها، عشایرو...) در بر میگیرند.

- ۱۷ ایل بزرگ حدود ۵۶ درصد و سه ایل مهم بختیاری، قشقایی، ایلسون (شاهسون) نزدیک به ۳۰ درصد از جمعیت عشایری را در خود جای داده اند.

وضعیت توزیع کوچ نشینان در استانهای کشور در سال ۱۳۶۶ ه.ش:

- کوچندگان در ۹۲ درصد استانها ، ۷۰ درصد
شهرستانها ، ۶۲ درصد بخشها ، ۴۰ درصد
دهستانهای کشور پراکنده شده اند.

- در تمامی شهرستانهای استانهای ایلام، سمنان،
کرمانشاهان، تهران، همدان، چهارمحال و بختیاری،
سیستان و بلوچستان، فارس، لرستان ، کهگیلویه و
بویر احمد، همدان و همچنین در تمامی دهستانها
و بخشها و شهرستانهای استان ایلام کوچ نشینان
پراکنده شده اند.

مطابق سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده سال ۱۳۶۶ ه.ش:

- ۵/۸۸ درصد کوچ نشینان کشور با ۳۹ درصد جمعیت کمتر از ۲۵۵۸ خانوار و نزدیک به ۳۲ درصد جمعیت عشایر را به خود اختصاص داده اند.

- ۹/۷۷ درصد طوایف مستقل یا کمتر از ۱۱۹ خانوار و ۶/۲۲ درصد جمعیت عشایر را به خود اختصاص داده اند.

- ۵/۹۳ درصد طوایف مستقل کمتر از ۲۴۰ خانوار و ۶۰ درصد جمعیت عشایر را بخود اختصاص داده اند.

۲ تا ۳ میلیون نفر
و ۲۵ درصد کل
جمعیت کشور

حدود ۳ میلیون نفر

سرشماری
رسمی سالهای
۳۸ و ۴۸ و ۵۵
بین یک تا ۲.۷
درصد جمعیت
کشور

سال ۱۳۶۰، ۸/۱ میلیون نفر

سال ۱۳۶۳، ۲۵/۱
میلیون نفر
سال ۱۳۶۶، ۱۲۰۰۰۰۰ نفر

- زمان قاجاریه (سال ۱۱۸۰ تا ۱۳۰۰ ه.ش

زمان پهلوی اول (۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ ه.ش

زمان پهلوی دوم (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش

- دوران انقلاب اسلامی (سال ۱۳۵۷ تاکنون)

تعداد و توزیع جمعیت
کوچ نشینان کشور در

دوره های مختلف :

توزیع جمعیت کوچ نشینی در استانهای عشایری کشور ۱۳۶۶
ه.ش (جدول ۴ ص ۲۲ کتاب)

قلمرو بیلاقی (سردسیر) ← - کمترین تعداد= استان بوشهر - صفر

- بیشترین تعداد= استان فارسی

۱۵۵۳۱۵ نفر (۱۳.۵ در صد)

قلمرو قشلاقی (گرمسیر) ← - کمترین تعداد= همدان - ۸۹۰ نفر (۱/۰ در صد)

← - بیشترین تعداد = خوزستان - ۱۸۴۸۸۵ نفر (۱۶ در صد)

لازم به ذکر است که در جدول فوق از استانهای و یزد بحثی نشد.

- بیش از ۳۵ درصد از کوچ نشینان کشور در سه بهم پیوسته فارسی و چهار محال و بختیاری و کهگیلویه و بویر احمد استقرار یافته اند.

- از کل جمعیت کوچ نشین در کشور، استان فارس بیش ترین تعداد جمعیت و استان بوشهر کمترین تعداد جمعیت عشایر را در خود جای داده اند.

- جدول صفحه ۲۲ و نقشه های صفحه ی ۲۴ و ۲۵ و ۲۶ و کتاب مطالعه شوند.

اقتصاد، جغرافیای اقتصادی، اقتصاد کوچ نشینان:

- غرض از فعالیتهای اقتصادی، به هر نوع فعالیتی را که موجب ازدیاد در آمد در کشور شده و نتیجه آن نیازمندیهای مادی مردم آن کشور یا ناحیه را فراهم نماید.

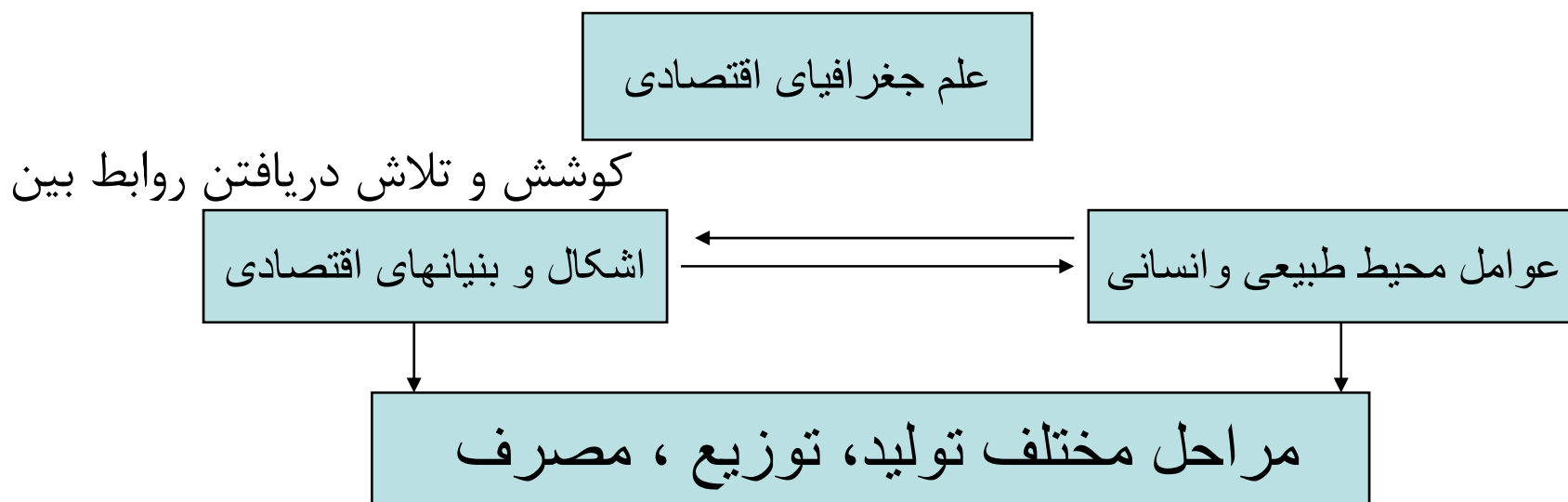
- اقتصاد: مطالعه طرز استفاده از منابع کمیاب برای تحصیل بیشتر است.

- اقتصاد علمی است که رفتار بشر را بصورت رابطه بین منابع و عوامل تولید کمیاب را مطالعه می کند.

-اقتصاد: دانش مجاور جغرافیای اقتصادی است و مسائل جغرافیای اقتصادی می تواند با همکاری کارشناسان و متخصصین در نظام علمی جغرافیا و اقتصاد مورد بررسی قرار گیرد.

- جغرافیای اقتصادی: شاخه ای از جغرافیای انسانی (اجتماعی) است شناخت فضای جغرافیائی که متاثر از کنشهای انسانی بوده و عمدتاً از طریق مطالعه در جغرافیای اقتصادی انجام می پذیرد.(همان بهره وری انسان از محیط).

موضوع جغرافیای اقتصادی: مطالعه اشکال تولیدات مختلف در مقیاس جهانی و به طور کلی تعیین مکان و شرایط تولید و حجم و توزیع تولیدات در بازارهای مصرف می باشد.

- نظر به دخالت کوچ نشینان در زندگی اقتصادی کشور، هرگونه تغییر و تحول در اقتصاد کوچ نشینان، انعکاس و تاثیرات مستقیمی بر زندگی اقتصادی جوامع یکجا نشین (شهری و روستائی) بدنبال خواهد داشت. بعنوان نمونه: توجه به بخش دامداری و مراتع کوچ نشینان و بهینه نمودن نژاد و کیفیت دامها موجب تامین بخشی از نیاز یکجا نشینان به دام و فرآورده های دامی (گوشت و شیر و پشم و پوست) از

یک طرف و افزایش در آمد مالی کوچ نشینان از طرف دیگر را فراهم می کند تا جایی که با کاهش میزان واردات در بخش دام و فرآورده های دامی ، خروج ارز از کشور جلوگیری شده و امکان سرمایه گذاری در بخشهای دیگر اقتصادی و توجه ویژه به این بخش را فراهم نموده و قدمهای بلندی را در راه توسعه و بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نظام کوچ نشینی کشور برداشته خواهد شد.

فعالتهای اقتصادی کوچ نشینان ایران بترتیب عبارتند از

الف) دامداری و تولیدات محصولات دامی و فرآوردهای

لبنی ← بیش از ۸۰ درصد

ب) تولید محصولات کشاورزی (زراعت در بیلاق و قشلاق)

کمتر از ۱۰ درصد

ج) صنایع دستی (قالی و قالیچه و چادر و طناب و...)

کمتر از ۹ درصد

د) فعالتهای متفرقه و فرعی (مانند چوپانی، مطربی

—مداحی و ...) کمتر از ۲ درصد

زندگی کوچ نشینی اساساً مبتنی بر نگهداری و استفاده از ((دامها)) می باشد ، در مقابل زندگی یکجا نشینی (شهری و روستایی) بر محور تجارت و صنعت و زراعت و ... استوار گردیده است .

- حرکت و جابجایی (بیلاق به قشلاق و بلعکس) زمینه زندگی و دامپروری زیر بنای معیشت کوچ نشین به شمار می رود . موجودیت هر خانوار و یا چادر با تعداد دامها و نهایتاً با قدرت اقتصادی آن در ارتباط است .

- در زندگی کوچ نشینی ((قدرت اقتصادی و اجتماعی)) از آن افرادی است که ((تعداد دام زیاد و حق چرای بیشتر)) مراتع طبیعی و وسعت زیادتری)) داشته باشند، مسلماً چنین افرادی جزء ((بزرگ زمیندار)) و یا عمده مالک نیز محسوب می شوند.

- واحد تولید در بین کوچ نشینان ایران ((خانوار)) بوده که یک واحد مصرف نیز می باشد و همچنین مسئله مصرف گرایی و عدم توجه به سود جوئی از خصوصیات بارز آنان محسوب می شود.

- دامداری به عنوان اقتصاد غالب جهت بقاء زندگی کوچ نشینی به شمار می رود که از طریق آن محصولات دامی و فرآورده های شیری و پشم و مو تولید می شود .

- هر چقدر از تعداد جمعیت کوچ نشینان کشور کاسته شود از نسبت اقتصاد دامی و فرآورده های آن کاهش پیدا کرده و در نتیجه به میزان وابستگی به ارز جهت وارد کردن گوشت و فرآورده های دامی و لبنی افزایش پیدا خواهد کرد .

مفاهیم و روش مطالعه و بررسی ((مراتع)) و ((دامداری)) در نظام کوچ نشینی:

- نظر به اهمیت و جایگاه دامداری در اقتصاد کوچ نشینان ایران که در رابطه با شرایط طبیعی محیطهای گوناگون موجب تحرک و جابجایی می گردد و پدیده ییلاق (سردسیر) و قشلاق (گرمسیر) و حد فاصل (میانبند یا ایلراهها) و قلمرو ایلی در ارتباط قرار میگیرد ، به بررسی و مطالعه مراتع و سپس دامداری به شرح زیر پرداخته می شوند.

- مرتع و اهمیت و ارزش اقتصادی آن، انواع
گونه های مرتعی از نظر کوچ نشینی .

- نقش مراتع در اقتصاد کوچ نشینان
پراکندگی جغرافیایی و مساحت مراتع .

مالکیت و ظرفیت چرای مراتع بر حسب نوع دام و
توزیع جغرافیایی آن .

نحوه بهره گیری از مراتع ییلاقی و قشلاقی و مسیر
کوچ (ایلراهما) و بالعکس.

- علل و نحوه تامین و بهره گیری از علوفه خشک
و مدت آن .

- مسائل و مشکلات و امکانات مراتع در قلمرو ایلی و راهکار های پیشنهادی ان
- نحوه احیاء و توسعه مراتع در قلمرو ایلی و تهیه علوفه دستی برای دام
- اهمیت و جایگاه دامداری بعنوان عامل مسلط اقتصادی کوچ نشینان
- تعداد ، توزیع جغرافیایی ، ترکیب دامها و نقش دامداری در اقتصاد کوچ نشینان
- رابطه بین تعداد و نوع دامها با ظرفیت چرای مراتع طبیعی و علوفه مصنوعی.

- میزان انطباق دامها با شرایط متنوع جغرافیایی در محدوده قلمرو ایلی
- تنظیم قراردادهای دامداری بین صاحب و مالک دام و چوپان (فرد استخدام شده)
- فرآورده های دامی و برآورد سود حاصل از یک واحد دامی مفید در مدت یکسال بهره برداری
- نحوه فروش و عرضه محصولات دامی (مبادله و داد و ستد دام) و نقش آن در اقتصاد ناحیه
- مسایل و مشکلات و امکانات دامداری و راههای بهبود و توسعه آن در آینده

مفاهیم و روش مطالعه و بررسی ((کشاورزی)) در نظام کوچ نشینان :

- بغیر از ((نوما دیزم مطلق)) که در آن کوچ نشینان به جز فعالیت دامداری به فعالیتهای دیگری نمی پردازند ، سایر کوچ نشینان (مانند تیپ های نوما دیزم نسبی ، ترانس هومانس ، اقتصاد آلمی آب و هوا ، :و...) بواسطه مساعدتهای طبیعی (نظیر خاک حاصلخیز) و نیاز به تولیدات زراعی زمینهای ایجاد فعالیتهای کشاورزی در کنار دامداری را مهیا می سازد . با توجه به موارد فوق به بررسی و مطالعه زراعت کوچ نشینان به شرح زیر پرداخته

می شود.

- اهمیت و جایگاه کشاورزی (بخصوص زراعت و باغداری) در زندگی کوچ نشینی

- نحوه مالکیت زمین زراعی و قرار دادهای زراعی سنتی در گذشته و حال

- رواج زراعت و نوع محصولات زراعی و علل گسترش و توسعه آن در بین عشایر

- نحوه تقسیم زمین از نظر آبی، دیمی و چگونگی کشت و داشت و برداشت در بهار و پاییز

- استعداد و توانهای بالقوه و بالفعل قلمرو ایلی از نظر کشاورزی و نوع زراعت

- انواع تولیدات زراعی و زمان و مراحل کاشت و داشت و برداشت

- اختلاف زراعی در دو منطقه ییلاق (کوهستان) و قشلاق (دشت)

- منابع تامین کننده آب زراعی (چشمه و چاه و باران و....) در نواحی کشت

- ابزار و تکنولوژی مورد نیاز و میزان نفوذ ماشین آلات کشاورزی جهت زراعت

- خود مصرفی بودن تولیدات زراعی در میان کوچ نشینان

مطالعه و ارزیابی اقتصادی فعالیتهای زنبورداری و پرورش
ابریشم و صید و صیادی و(در صورت وجود)

- مسائل و تنگناها و امکانات کشاورزی و راههای بهبود
و توسعه آن در نظام کوچ نشینی

- در صد جمعیت شاغلین کوچ نشینان در این بخش و
نحوه مصرف تولیدات زراعی

- علوفه تولید شده از بازمانده محصولات زراعی و روش
نگهداری آن جهت تغذیه دام

- نقش کشاورزی و ارزش اقتصادی آن در نظام کوچ
نشینی

روش مطالعه و بررسی ((صنایع دستی)) در نظام کوچ نشینی

صنایع دستی و عشایری بیشتر وابسته به دام بوده و در جوار دامداری و زراعت بعنوان نوعی فعالیت مکمل که در فرهنگ کوچ نشینان ریشه عمیقی داشته و بخشی از درآمد آنان را تشکیل می دهد، به شرح زیر مورد مطالعه قرار می گیرند:

- اهمیت و جایگاه صنایع دستی (عشایری) و انواع صنایع و محصولات تولیدی کوچ نشینان

- نحوه تهیه و تامین مواد اولیه و نحوه فروش و عرضه محصولات صنایع دستی
 - میزان تولید و چگونگی مصرف و بر آوردی از درآمد خانوار عشایر از صنایع دستی
 - انواع طرحهای مورد استفاده و انگیزه های به کار گیری آنها در تعیین نقش قالی و قالیچه
 - کیفیت محصولات صنایع دستی در قلمرو ایلی و روستاها و شهری های مجاور
- مسایل و مشکلات و امکانات صنایع دستی و روشهای بهبود و توسعه آن در بین کوچ نشینان

روش بررسی و مطالعه از ((فعالتهای اقتصادی متفرقه)) در نظام کوچ نشینی :

در بین نظام کوچ نشینی علاوه بر فعالتهای قبلی ، کمتر از ۲ درصد جمعیت به فعالتهای دیگری بصورت فرعی و متفرقه نظیر : چوپانی ، کارگری ، میوه چینی، متوبی و مداحی و نظایر آن می پردازند که تا حدودی کمبودهای اولیه آنان را در زندگی فراهم می کند که بیشتر آنها عبارتند از : جمع آوری محصولات گیاهی داروئی (خودرو) ، کارگری در ایل و خارج از آن ، چوپانی برای صاحب و مالک دام و غیره . در این قسمت خانوارهای آنان به شرح زیر مورد مطالعه قرار می گیرند:

- اهمیت جایگاه و فعالیتهای متفرقه و علل

اشتغال کوچ نشینان به این امر

- انواع فعالیتهای متفرقه و اهمیت هر کدام

و میزان در آمد خانوارهای آنان در این قسمت

- علل و میزان گرایش کوچ نشینان به

فعالیتهای متفرقه و خروج از کوچ

- مسائل و تنگناها و امکانات و راهکارها و

راههای توسعه فعالیتهای متفرقه

- نقش فعالیتهای متفرقه در اقتصاد کوچ

نشینان

روش مطالعه و بررسی پیوند اقتصادی (مبادله و داد و ستد) کوچ نشینان :

- با توجه به حرکت و مهاجرت منظم و مداوم میان ییلاق به قشلاق و بالعکس به صورت سالیانه یا فصلی در قلمرو ایلی کوچ نشینان و شرایط اقتصادی آنان از نظر تولیدات دامی و فرآورده های آن و کشاورزی و صنایع دستی و ... برای تامین دیگر نیازمندی های خود با یکجا نشینان روستایی و شهری در طی مسیر ارتباطات اقتصادی و داد و ستد برقرار می کنند . که به شرح زیر مورد مطالعه قرار می گیرند:

- ضرورت و اهمیت پیوند اقتصادی و داد و ستد و مبادله کالا از بیلاق به قشلاق
- تعیین ارزش پولی تولیدات مازاد بر مصرف کوچ نشینان و بخصوص دام و صنایع دستی
- حجم و ارزش مبادلات کوچ نشینان در داخل و خارج از ایل و طایفه
- نقش واسطه ها، پيله واران ، دلالان و تعاونی های عشایری در امر مبادله
- مسائل و مشکلات و امکانات مبادله و راههای بهبود و شیوه داد و ستد در داخل و خارج از ایل

مرتع ، اهمیت و نقش اقتصادی آن در بین کوچ نشینان

تعاریف مختلف از مرتع:

- به آن دسته از اراضی که دارای پوشش گیاهی طبیعی بوده و به نحوی خوراک دام از آن تامین شده و تجدید حیاتش به طور طبیعی انجام می پذیرد .

- زمینی که حداقل مدتی از سال دارای پوششی از گیاهان مرتعی خودرو کاشت بوده و عرفاً مرتع شناخته می شود.

- مرتع عبارت است از مکان تغذیه و محل چرای دام بطوری که این محدوده در درجه اول دارای پوشش گیاهی و سپس آب قابل مصرف باشد تا جایی که دامها بتوانند در یک مقطع زمانی در آن چرا نمایند.

- مرتع محل چرای دامها و نقاطی که دامها بتوانند در فصول مختلف سال در آن چرا کنند صرف نظر از اینکه مناطق از نظر گیاه، کیفیت ظاهری پوشش گیاهی اختلافهای فراوان با هم داشته باشند.

- در کشور ما ، سرزمینی که دارای مختصر پوشش گیاهی بوده که دام بتواند برای مدتی از سال در آن بچرد را مرتع یا چراگاه می گویند . بر این اساس چمن زارهای پر علف کنار رودخانه ها، جلگه و دشتهای جنوبی دریای خزر ، کوهستانها و ارتفاعات دارای پوشش گیاهی طبیعی و بوته زارهای مناطق کویری و بیابانی و.... که دارای اندک گیاهان خودرو هستند نیز مرتع طبیعی خوانده می شوند.

- مرتع یکی از ارکان اصلی زندگی کوچ نشینی است و در نواحی که مرتع دور از دسترس دامهای یکجا نشین (روستایی) قرار دارد، در فصول گرم یا سردسیر بر حسب قرارگیری در بیلاق (مراتع تابستانی) و قشلاق (زمستانی) و نیز حد فاصل (مراتع بهاری و پاییزی) مورد استفاده کوچ نشینان قرار می گیرند .

مراتع از لحاظ تامین خوراک دام ، تعلیف ، حفاظت محیط زیست ، جلوگیری از فرسایش خاک ، ذخیره نزولات جوی و دارای اهمیت فراوانی است .

تقسیم بندی مراتع یا چراگاه بر اساس:

- طبیعی یا غیر طبیعی (مصنوعی) بودن آن
- فصل استفاده در بیلاق و قشلاق و میان بند
- عوارض طبیعی (کوهستانی و دشتی)
- چرای انواع دام (گاوی، گوسفندی، اسبی، بزی، شتری)
-
- ظرفیت چرای دام (درجه یک و دو و سه ...)
- مرغوبیت و میزان تولید علوفه (عالی، خوب، متوسط
- و فقیر)

مراتع مصنوعی (یا علوفه)

- بخشی از مراتع که با دخالت انسان و به کار گیری تکنیکهای کشاورزی زیر کشت علوفه و غذای دام قرار گیرد.

- چنانچه گیاه توسط انسان به عمل آید و در اختیار دام قرار گیرد

- به زمینهایی که در آن گونه هایی از گیاهان علوفه ای نظیر یونجه ، شبدر، ذرت ، علف ، جو و ... کاشته شود و دامها یا مستقیماً در آن بچرند ، یا انسانها آنها را برداشت کرده و درطویلله و یا آغل و یا درکنار همان مزرعه به صورت علوفه تازه (سبز) در اختیار دام قرار دهند و یا آنها را خشک کرده و در زمان دیگری به دام بدهند .

مراتع مصنوعی (یا تهیه علوفه) بیشتر در دشت های پر باران شمالی (گیلان و مازندران) ، در کوهستانها و در کوهپایه ها به صورت دیم ، زراعت آبی در کف دره ها، در نواحی کم باران نواحی خشک و نیمه خشک به صورت آبی با استفاده از آبهای سطحی و زیر زمینی و می توان یافت .

وسعت مراتع مصنوعی (غیر طبیعی) نسبت به مراتع طبیعی بسیار کم می باشد . مفهوم مرتع مصنوعی برای کوچ نشینان بی مفهوم بوده زیرا جابجایی در نواحی ییلاق و قشلاق نیاز به مراتع طبیعی افزایش می دهد.

مراتع طبیعی :

- آن دسته از اراضی دایر که گیاهان آن منطقه به طور طبیعی رشد میکنند و مورد استفاده چرای دام قرار میگیرند و انسان در به وجود آوردن آنها دخالتی نداشته و انواع گیاهان سبزو تازه با آب کافی در اختیار دام قرار میگیرند و دام با حرکت آزادانه در طبیعت از مراتع تغذیه می نمایند.

- وجود این نوع مراتع است که اقتصاد کوچ نشینی به آن متکی است .

- طبقه بندی مراتع بر اساس مرتع طبیعی استوار می باشد

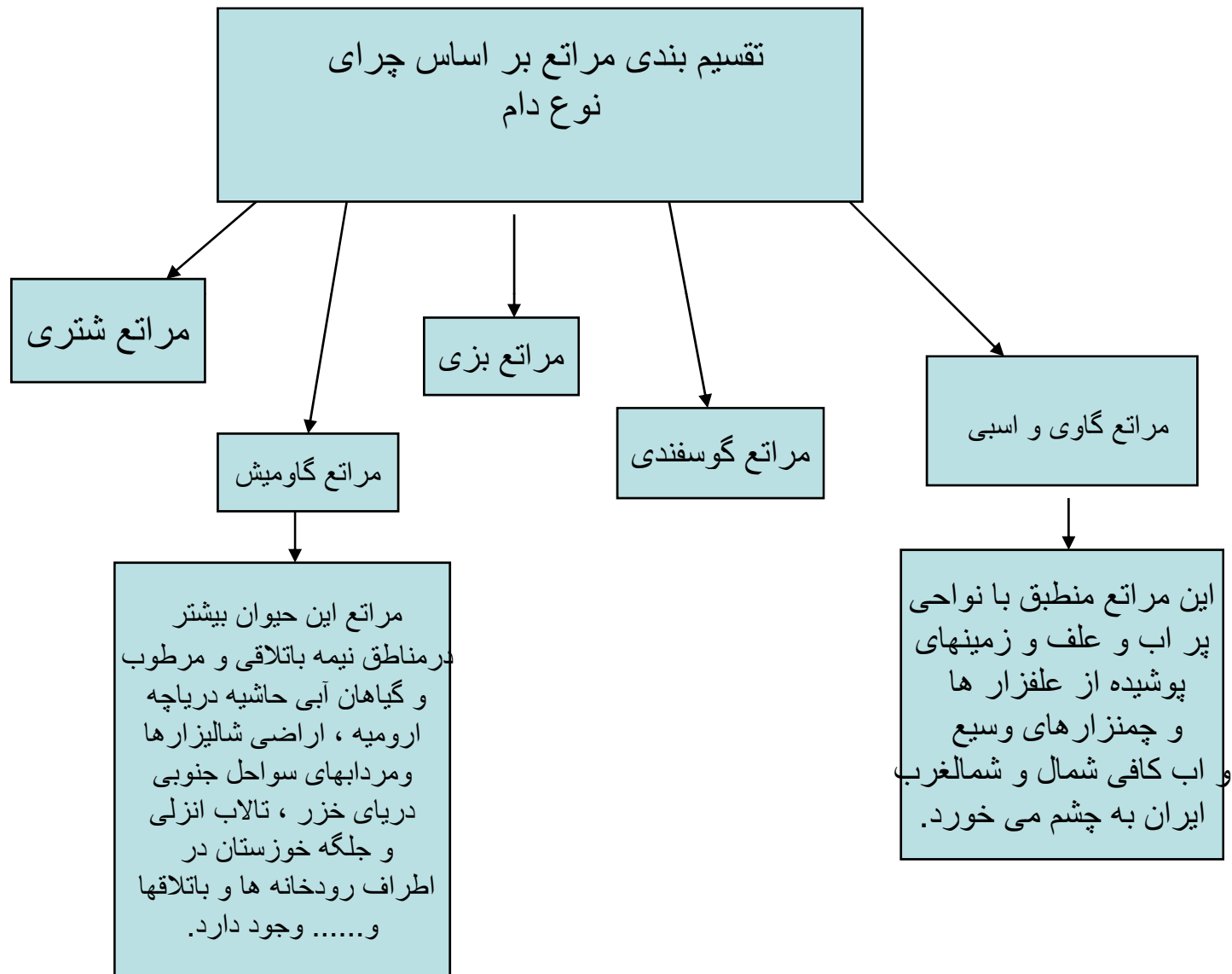
تقسیم بندی مراتع بر اساس عوارض
طبیعی ناهمواریها (پستی و بلندی هها)

مراتع دشتی و نواحی پست

اکثرادر نواحی پست ودشت نیمه خشک ودر
فصل زمستان مورد چرای دام قرار می گیرد
-اهمیت مراتع دشتی کمتر از مراتع کوهستانی
بوده و اکثرا به صورت تعلیف دستی و علوفه
و در قشلاق در اختیار دام قرار میگیرند.

مراتع کوهستانی یا
ارتفاعات

-درنواحی مرتفع به دلیل اعتدال
هوا و میزان بارش و کیفیت مرتع
و اغلب به عنوان مرتع بیلاقی
مورد استفاده قرار می گیرد.
-پراکندگی جغرافیایی آن عمدتا در ارتفاعات
البرز و زاگرس و شمالغرب و درفصل تابستان
و بهار و پاییز مورد چرای دام قرار میگیرد.

مراتع گوسفندی

مراتع این حیوان در اکثر نقاط ایران و بویژه در نواحی نیمه خشک تا نیمه مرطوب با بارش متوسط سالیانه ۳۵۰ تا ۶۰۰ میلیمتر وجود دارد و علف آن اغلب بونه زارهای استپی و پایکوهی بیابانها و گیاهان مناطق کوهستانی به چشم میخورد.

مراتع بز

مراتع حیوان بز در دشت های خشک کم آب و گیاه و خارزارهای واقع در نواحی بیابانی و کویری و نیز در نقاط پر گیاه و آب مرتع گوسفندی و مراتع کوهستانی صعب العبور و صخره ای (دومحیط کاملاً متفاوت) وجود دارد.

مراتع شتری

-نگهداری شتر در مناطق خشک و کویری و بیابانی ایران انجام می گیرد
و مراتع این حیوان معمولا از ضعیفترین و پراکنده ترین مراتع کشور به
شمار

می رود و به صورت تیغ زارهای پراکنده که منطبق بر دشتهای مناطق با
آب و

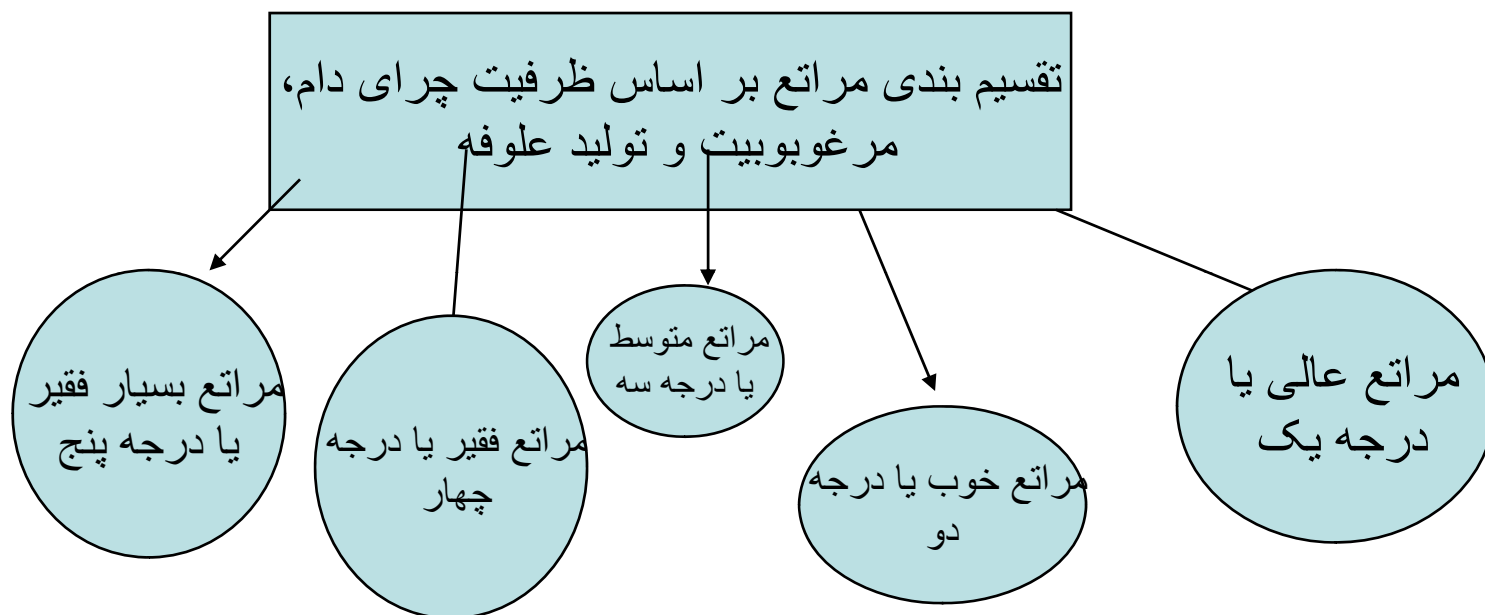
هوای خشک و گرم است دیده می شوند.

-تیغ شتر ، خارمغیلان ، کنگر و هندوانه ابوجهل وسایر گیاهان خشکی
پسند

مهمترین گیاهان مراتع شتری را تشکیل می دهند.

کوچ این حیوان به صورت ((افقی)) بوده و بیشتر در شمال ترکمن صحرا -
و

اطراف رودخانه اترک و استانهای مرکزی و کویری ایران پرورش داده
میشوند.

در اختیار داشتن مراتع طبیعی یعنی گسترش اقتصاد دامداری و تداوم معیشت کوچ نشینی می باشد

خصوصیات مراتع عالی (درجه یک) در اقتصاد کوچ نشینی:

-مراتعی که صددرصد پوشش گیاهی و تمام سطح زمین از گیاه خوش خوراک و دارای ارزش غذایی نظیر:

گیاهان خانواده گندمیان و بقولات و زود رشد وقابل برداشت باشد.

- میزان بارش سالانه در مناطق مراتع عالی به بیش از ۵۰۰ میلیمتر و اکثرا در مناطق کوهستانی (مراتع ییلاقی) که از خاک نفوذ پذیر و آب فراوان برخوردار باشد در قطعات کوچکتر دیده می شوند.

-ظرفیت چرای دام این نوع مراتع حدود ۲ واحد دامی در هکتار برای ۱۰۰ روز می باشد.

ویژگیهای مراتع خوب (درجه دو) در اقتصاد کوچ نشینی :

-مراتعی که در صد پوشش گیاهی آن حدود ۸۰ درصد و اکثرا گیاهان چند ساله و یکساله توام باشند.

- این نوع مراتع اغلب در ارتفاعات قرار گرفته و میزان بارش سالانه این منطقه بین ۲۵۰ تا ۵۰۰ میلیمتر می رسد.

- گیاهان این نوع مراتع اغلب خانواده گندمیان و بقولات و چتریان و بوده ودر آنها آثار زیاده روی در چرا کم و بیش در خاک دیده می شود.

-توزیع جغرافیایی قلمرو مراتع درجه دو را بیشتر در ارتفاعات البرز و زاگرس ، بخشهایی از آذربایجان (یعنی کوههای سبلان و سه‌هند) ، شمال خراسان (ارتفاعات هزار مسجد) و غیره می توان یافت .

- میزان علوفه این نوع مراتع در سال حدود ۴۵۰ کیلو گرم علوفه خشک در هر هکتار می باشد.

- حداکثر ظرفیت چرای دام این مراتع حدود یک واحد دامی در یک هکتار برای ۱۰۰ روز در فصل مناسب (تابستان) می باشد.

خصوصیات مراتع متوسط یا درجه سه :

-مراتعی که پوشش گیاهی آن در حدود ۵۰ درصد از سطح زمین بوده و اکثرا از خانواده گرامینه باشد ، در زمینهای این مراتع غالبا شیبدار و فرسایش خاک نیز وجود دارد.

-میزان بارندگی سالیانه قلمرو مراتع متوسط حدود ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیمتر می باشد.

- محدوده جغرافیایی این نوع مراتع در مناطق کوهستانی و همچنین در دشتهای قشلاقی(زمستانی)نظیر: دشتهای گرگان، مغان ، مهران، دهلران ، بین قزوین تا آذربایجان و ... می باشد.

مشخصات مراتع فقیر (درجه چهار) و توزیع جغرافیایی آن :

-مراتعی که پوشش گیاهی آن کمتر از ۵۰ در صد از سطح زمین را پوشانیده و عموماً در نواحی خشک تا نیمه خشک قرار دارد.

-میزان بارندگی سالیانه قلمرو این مراتع حداکثر ۲۵۰ میلیمتر و فرسایش خاک بسیار شدید بوده و بیش از ظرفیت دام مورد چرا قرار میگیرد.

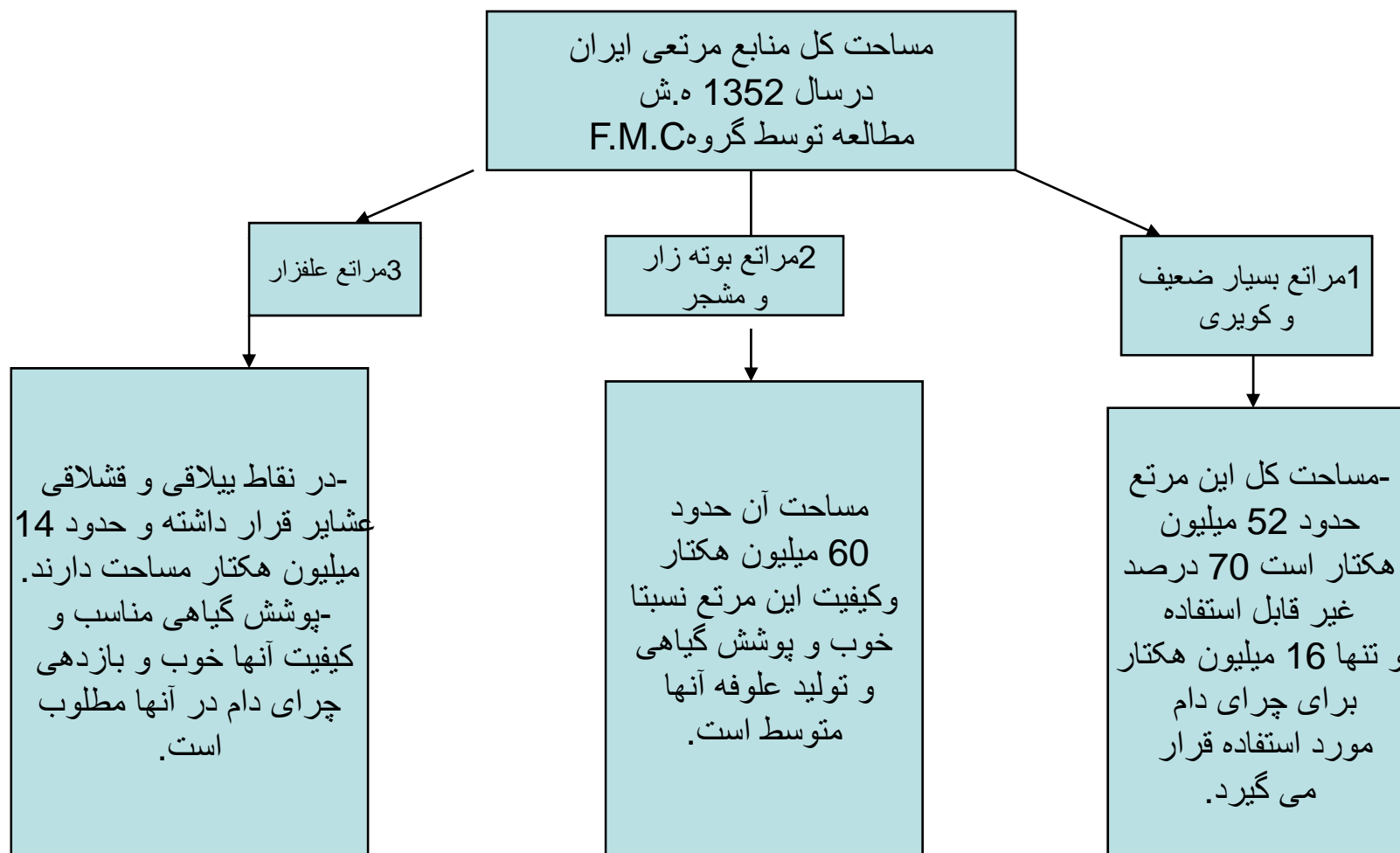
- این مراتع (درجه چهار) بیشتر در قلمرو حد فاصل (یعنی بهاره و پاییزه) قرار می گیرد و یک واحد دامی در هر هکتار برای ۱۰۰ روز در فصل مناسب چرا می باشد.

مشخصات مراتع بسیار فقیر (درجه پنج) و پراکندگی جغرافیایی آن :

- این مراتع جزء فقیرترین مراتع کشور و بیشتر در مناطق خشک و بیابانی مثل استانهای یزد و قم و کرمان و غیره پراکنده شده و متوسط بارش سالیانه این مناطق کمتر از ۱۵۰ میلیمتر می باشد .
- فرسایش شدید خاک و آثارچرای بیش از حد دام در همه جای این مرتع مشاهده شده و بیشتر دام این قلمرو را بز و شتر تشکیل داده و در سواحل جنوبی و اطراف دشت کویر نیز این مراتع دیده می شوند .
- ظرفیت این قبیل مراتع یک واحد دامی در ۱۰ هکتار است .

وسعت مراتع ایران به تفکیک وضعیت هر کدام در سال ۱۹۶۷ میلادی - پاپو کارشناس فرانسوی

ردیف	وضعیت مراتع	مساحت به میلیون هکتار	درصد مساحت مراتع
1	مراتع خوب و متوسط	8	7/54
2	مراتع بسیار فقیر نیمه بیابانی	40	74/37
3	اراضی رها شده و چراگاهها	32	2/30
4	زمینهای آیش	12	32/11
5	اراضی جنگلی مخروطه	14	1/13
*	جمع	106	100

جدول ۴-۴- مساحت و میزان تولید مراتع کشور به تفکیک وضعیت آنها - تازه ترین آمار وزارت کشاورزی

ردیف	وضعیت مراتع	مساحت به میلیون هکتار	مساحت به درصد	تولید علوفه خشک در هر هکتار به کیلوگرم	کل تولید علوفه خشک به هزار تن
1	مراتع متوسط تا خوب	14	5/15	290	4060
2	مراتع فقیر تا متوسط	60	7/66	92	5520
3	مراتع خیلی فقیر	16	8/17	25/26	420
4	جمع مراتع	90	100	11/111	000/10

تازه ترین آمار وزارت کشاورزی مساحت کل مراتع کشور را ۹۰ میلیون هکتار بر آورد نموده اند

- کل مساحت مراتع ایران در سال ۱۳۷۱ ه.ش برابر با ۰۰۰/۵۵/۰/۹۰ هکتار برآورد شده و از نظر پوشش گیاهی به سه گروه متمایز تقسیم می شوند:

مراتع بیلاقی

۱- بامساحت ۱۴ میلیون هکتار (یا ۵/۱۵ درصد کل مراتع کشور) و نواحی سردسیر قرار دارند.

مراتع قشلاقی

۲- بامساحت ۶۰ میلیون هکتار (یا ۷/۶۶ درصد کل مراتع کشور) و نواحی کم ارتفاع و گرمسیر قرار دارند

مراتع کویری

۳- عمدتاً در نواحی خشک و کویری قرار داشته و حدود ۱۶ میلیون هکتار (یا ۸/۱۷ درصد کل مراتع کشور) را شامل میشود.

جدول ۵-۴- مساحت و درصد مراتع کشور را در سال ۱۳۷۱ ه.ش

ردیف	وضعیت مراتع	مساحت به میلیون هکتار	مساحت به درصد
1	مراتع بیلاقی	14	5/15
2	مراتع بیلاقی	60	7/66
3	مراتع کویری	16	8/17
4		550/90	100

نتیجه گیری از وضع مراتع کشور:

-هنوز اظهار نظر و نیز ارقام دقیقی در رابطه با وسعت مراتع و ظرفیت چرای مراتع ، میزان تولید علوفه مراتع و...رأه نشده است.

- سطحی از سرزمین ایران که فاقد پوشش گیاهی است نظیر: کویر نمک و بیابان لوت ، سطحهایی از دریاچه و دریا و باتلاقهای شور ، ساختمانهای محدوده شهری و روستایی و تاسیسات صنعتی و خدماتی و غیره.

-با نگاهی به نقشه توزیع کوچ نشینان ایران، باطرز قرار گرفتن کوهستانها و مراتع آن هماهنگی کامل داشته و بخش عمده ای از مراتع خوب و متوسط در دامنه های غربی و شمالی کشور (زاگرس و البرز و آذربایجان) پراکنده اند.

- با قبول ۹۰ میلیون هکتار مساحت مراتع ایران، تنها ۵/۱۵ درصد از نوع مرغوب و درجه یک، ۸/۱۷ درصد از نوع متوسط و درجه دو، و نیز ۷/۶۶ درصد (اکثریت مساحت مراتع کشور) از نوع مخروطیه و درجه سه که در حاشیه کویر و بیابانها واقع شده اند.

- حدود ۵۰۰۰ گونه گیاهی در مراتع ایران دیده

- می شوند که اهم آنها را: گونهها، درمنه، اسپرس، خارشتر، اسفند، گیاهان گندمیان و پروانه و شان تشکیل میدهند.

- از مساحت ۹۰ میلیون هکتار از مراتع سرزمین ایران حدود ۲۰ میلیون واحد دامی می توانند به راحتی تغذیه نمایند، درحالیکه تعداد دامهای کوچ نشینان و یکجا نشینان بیش از ۱۰۰ میلیون واحد دامی می باشند، یعنی ۵ برابر مرتع . و چنین
- می توان نتیجه گرفت که تعداد دام کشور بیش از چند برابر ظرفیت چرای مرتع و در نتیجه ضعیفی دام ونابودی پوشش گیاهی ومشکلات زیست محیطی وفرسایش خاک را به دنبال خواهد داشت

.

جدول ۴-۶- وسعت و سهم مراتع ایران به تفکیک استانها در سال ۱۳۷۰ ه.ش

درصد مراتع	مساحت مراتع به هزار هکتار	استانها	ردیف
100	90055	کل کشور	*
2	1795	تهران	1
2/2	1980	مرکزی	2
1/2	1919	مازندران و گلستان	3
55/5	5000	آذربایجان شرقی و اردبیل	4
2	1856	آذربایجان غربی	5
%9	796	کرمانشاهان	6

ادامه جدول ۴-۶- وسعت و سهم مراتع ایران -

3/4	3874	خوزستان	7
3/8	7500	فارس	8
5/15	14000	کرمان	9
9/13	12500	خراسان	10
4/7	6627	اصفهان	11
1/13	11800	سیستان و بلوچستان	12
%9	800	همدان	13
%7	616	چهار محال و بختیاری	14
9/1	1700	لرستان	15

ادامه جدول ۴-۶- وسعت و سهم مراتع ایران -

3/1	1190	ایلام	16
%4	350	کهگیلویه و بویر احمد	17
8/1	1600	بوشهر	18
1/6	5500	سمنان	19
%25	224	گیلان	20
3/1	1200	کردستان	21
5/2	2200	زنجان	22
3/4	3878	یزد	23
3/1	1150	هرمزگان	24

مالکیت مراتع در نظام کوچ نشینی ایران :

- مراتع ایران از دیر باز بر اساس ((نظام سنتی)) در اختیار دامدار قرار می گرفت .

- با افزایش نسبی تعداد دام و محدودیت مراتع و گسترش زمینهای زراعی ، محدودیتهایی در چرای دام به وجود آمده که سبب نظام تشکیلاتی و قشر بندی عشایری در مراتع و چرای دامها منجر شد .

- همیاری کوچ نشینان ایجاد سنتهایی در جهت تقسیم مرتع به وجود آمد ، خوانین و ایلخانان و کلانتران به کل مراتع مسلط شده و اعضای ایلات فقط برای چرای دام با پرداخت ((حق علفچر)) به مالکین مراتع از علوفه آنان استفاده کنند.

- بعضی از مراتع به وسیله ((بنچاقهایی)) نسق بندی شده و در اختیار عشایر قرار میگرفت .

- با اجرای اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۱ و اجرای اصل ملی شدن جنگلها و مراتع کشور، ضوابط سنتی استفاده از مراتع به هم ریخت و بهره وری از مراتع دستخوش دگرگونی شد.

- اسناد انفرادی جای بنچاقهای مشاعی را گرفت و به علت مالکیت فردی در مراتع تقسیم چرای دام بهم ریخت و بخشی از مراتع جهت استقاده در کشاورزی شخم زده شده و بخش دیگر با اجرای قانون در اختیار منابع طبیعی قرار گرفت .

ظرفیت مراتع بر حسب چرای دام در نظام کوچ نشینی :

-ظرفیت چرای یک مرتع عبارتست از : تعداد واحد دامی که در یک مدت معین از سال در یک واحد سطح از مراتع چرا کند بدون آنکه به قدرت تولیدی گیاهان و خاک آن ضرر و زیانی برساند.

-بر آورد میزان تولید علوفه مراتع کشور حدود ۸ تا ۱۰ میلیون تن علوفه خشک قابل استفاده دام می باشد .
و این بر آورد تخمینی کارشناسان است به دلیل : مسائل اجتماعی و اقتصادی و حقوقی و عدم امکان تفکیک مراتع عشایری با روستایی و دامداریها جز غیر عشایری و ... کاری مشکل می باشد.

- بر اساس آمار سال ۱۳۶۵ ه.ش و تخمین های
کارشناسان سازمان جنگلها و مراتع
ایران ، تعداد ۵۷۸/۱۴۲/۲۴ راس دام در
۳۲۴۵۱۹۲۲ هکتار مرتع با کیفیت خوب تا
غیر قابل بهره برداری به نسبت ۷۴ درصد به
وسیله ۱۸۸۳۵۴ خانوار عشایری با
متوسط ۱۲۸ راس دام برای هر خانوار در
نواحی مختلف کشور نگهداری
میشوند. (جدول ۷-۴-صفحه ۶۵ کتاب بحث شود.)

نقش مراتع در اقتصاد کوچ نشینان ایران :

-تولید بدون هزینه گذاری سالانه مصرفی دام و فر آورده های آن (نظیر گوشت، پوست، لبنیات، پشم و...) به طور غیر مستقیم برای اقتصاد کشور و نیز در ایجاد فعالیت اقتصادی و اشتغال برای کوچ نشینان به همراه دارد.

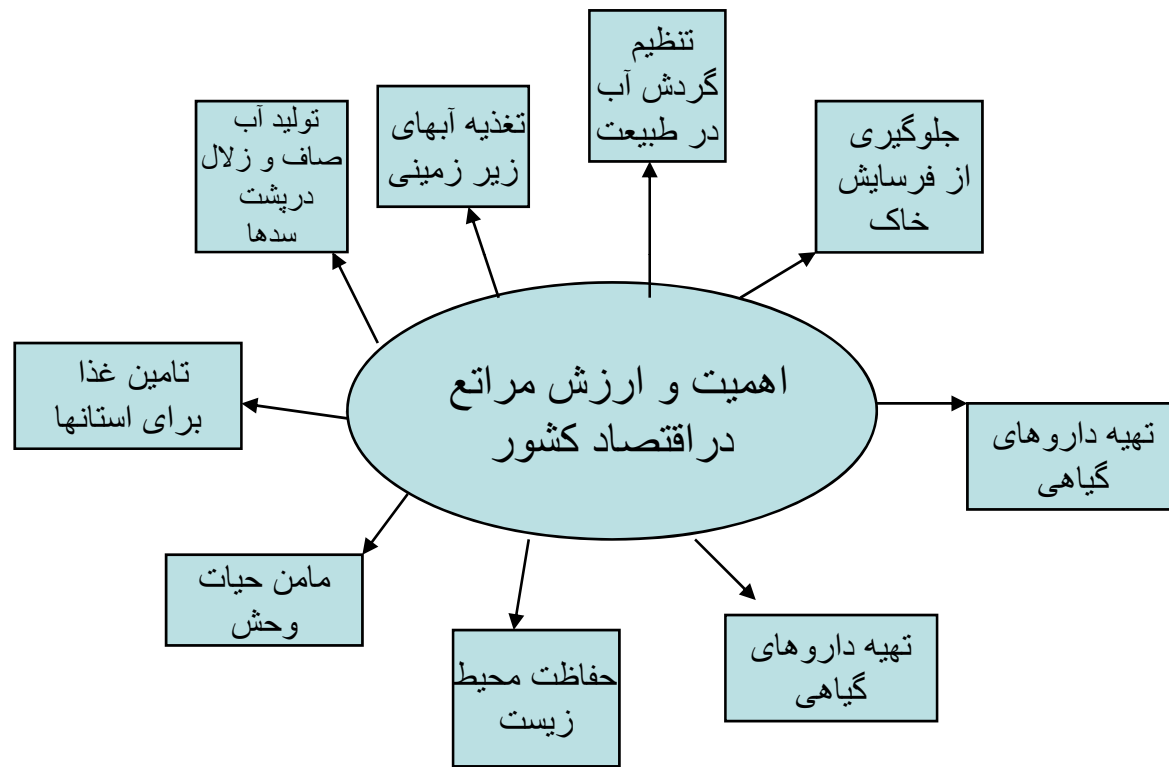
-تعداد دام و وسعت و مقدار علف دهی کوچ نشینان وابسته به کمیت و کیفیت مراتع دارد.

- درصد بالایی از غذای دام کوچ نشینان (چرای دام) از پوشش گیاهی طبیعی و مراتع تامین می شود.

بر اساس بر آورد آماری سال 1357 کشور، بیش از 61 میلیون راس از انواع دامها در ایران وجود داشته که حدود 87 میلیون واحد دامی را شامل شده و بیش از 50 درصد دامها در اختیار کوچ نشینان بوده و جهت چرای دام از مراتع بیلاقی (سردسیر) و قشلاقی (گرمسیر) و به صورت طبیعی استفاده میکردند.

یعنی 43 میلیون راس واحد دامی از مراتع طبیعی بیلاقی و قشلاقی تغذیه می شوند.

بر آورد ارزش علوفه سالانه مراتع کشور معادل 4 تا 5/4 درصد درآمد ناخالص ملی می باشد.

وضع مراتع و کمیت و کیفیت آن در سطح
استاندارد (در مقایسه با کشورهای اروپایی) در ایران
رضایتبخش نیست و سال به سال وضع آن بدتر شده و
ظرفیت چرای دام در آن به چندین برابر رسیده و
تکاخوی تغذیه احشام را نمی کند .

-بغیر از قسمتهای شمالی و شمالغربی و غرب
کشور و بعضی از نقاط محدود، سایر مناطق
ایران از نظر برخورداری از مراتع از نوع مرغوب
نمی باشند و بخصوص نواحی کاملاً خشک و بیابانی
و کویری که دارای مراتع فقیر و بسیار فقیر هستند.

اهمیت دامداری کوچ نشینان:

- به لحاظ اهمیت پروتئین حیوانی در تغذیه انسانها و نیز روند رشد جمعیت کشور، توجه به تامین نیاز غذایی جمعیت و برنامه ریزی در جهت افزایش تولیدات دامی ضرورت دارد.

- واگذاری مراتع به دامداران -

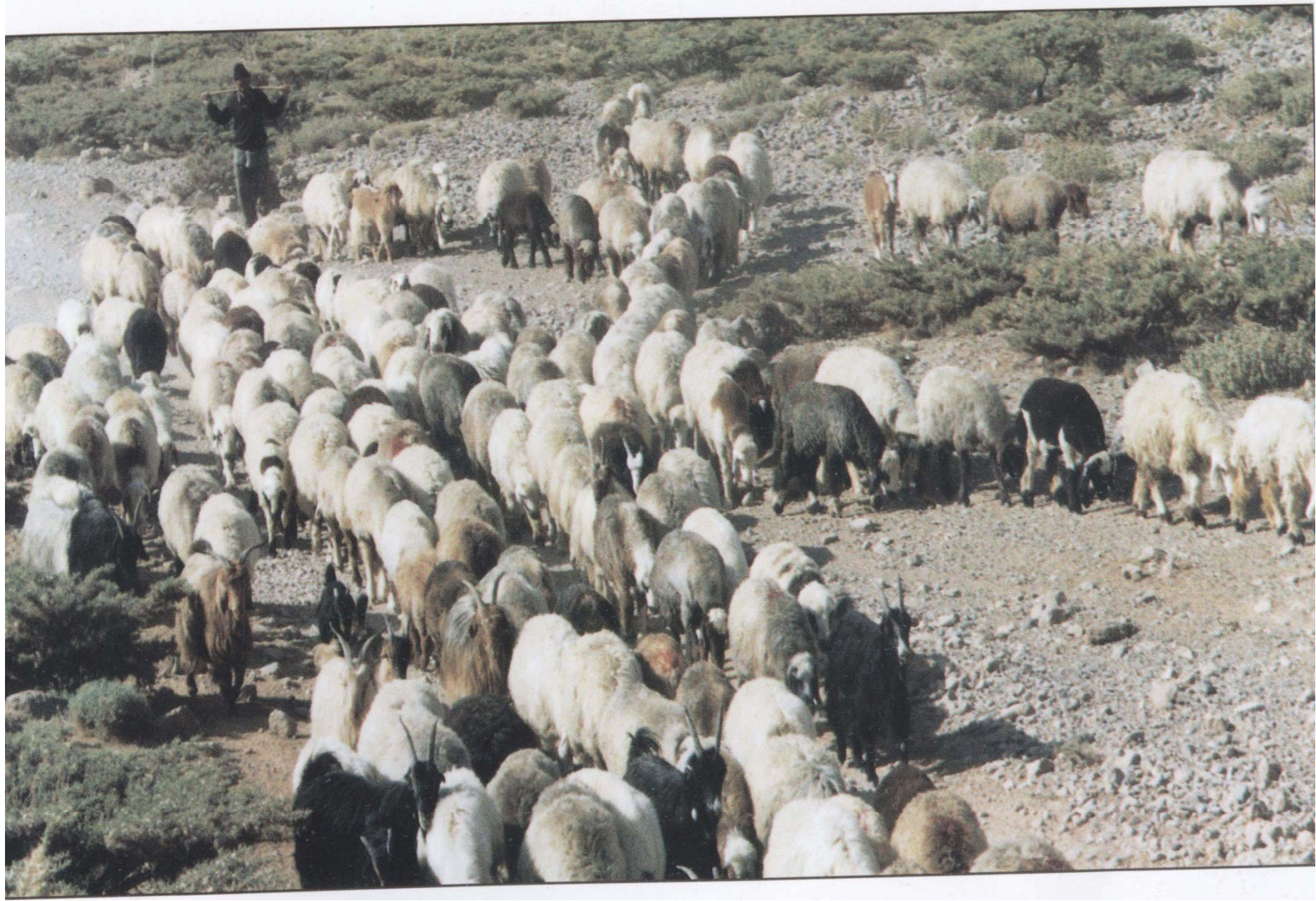
تقویت دامداری

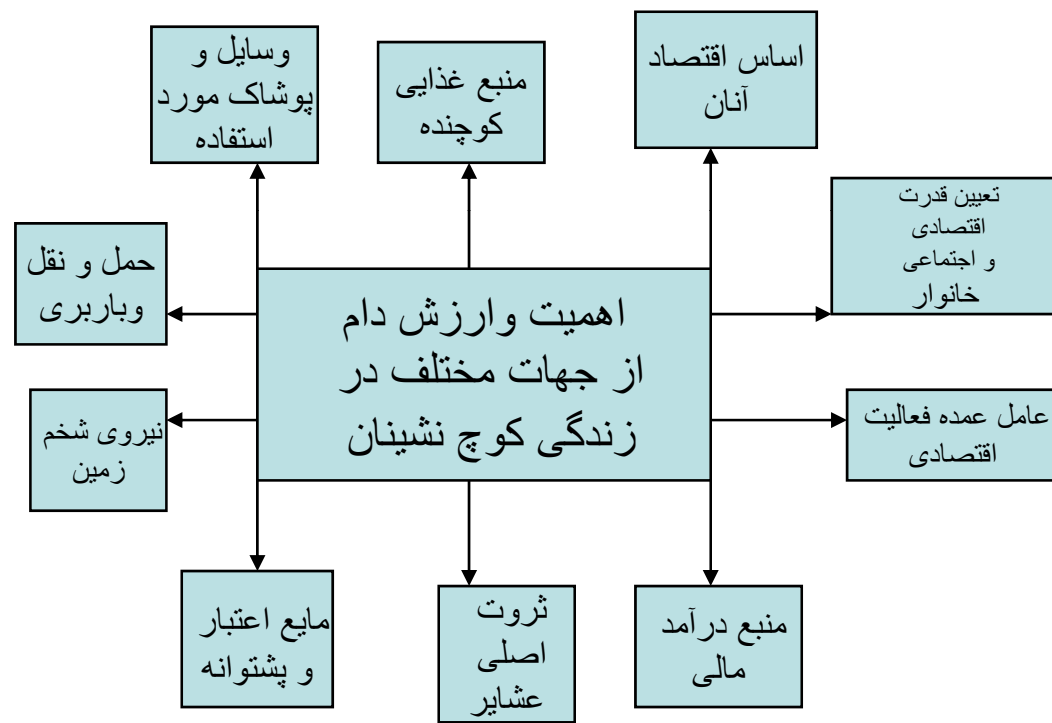
- جلوگیری از تخریب مراتع کشور

کوچ نشینی از طریق

- پرورش دام و تهیه فرآورده های دامی با زندگی کوچ نشینی عجین می باشد.

رشته کوه سهندی از دامپه‌های نورد

تعداد و ترکیب انواع دام کوچ نشینان:

-بیش از ۵۰ درصد دام کشور در اختیار عشایر می باشد.

تغییرات تعداد دام عشایر کشور از گذشته تاکنون عبارتند از:

۱- سال ۱۳۰۸ نزدیک به ۲۰ میلیون راس بوده است .

۲- بر اساس بر آورد دکتر افشارنادری در سال ۱۳۵۰ حدود ۳۵ میلیون راس بوده است .

۳- بر اساس بررسی هوشنگ کشاورز در سال ۱۳۵۴ بیش از ۱۹ میلیون راس بوده است .

۴- کمیته برنامه ریزی عشایری وزارت کشاورزی و عمران روستایی بین ۱۰ تا ۱۴ میلیون راس برآورد می کند.

۵- براساس آمارگیری خانوارهای متحرک کشور در سال ۱۳۵۳ حدود ۵۲ میلیون راس دام اعلام کرد.

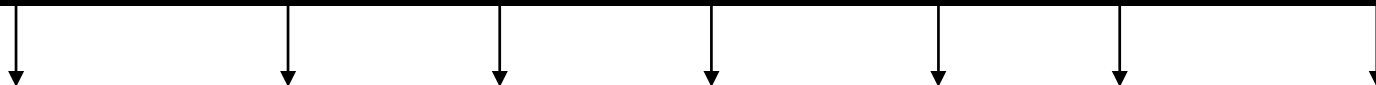
۶- سازمان دامپزشکی کشور در سال ۱۳۶۴ حدود ۳۴ میلیون راس بر آورد کرد.

۷- بر اساس مرحله اول سرشماری عشایری کشور در سال ۱۳۶۴ بیش از ۲۴ میلیون راس بوده است .

- بررسی روند تحولات دامهای عشایر کشور نشان می دهد که در سالهای سرد و خشک و کم آب و علف از تعداد گوسفندان کاهش داشته و در عوض بر تعداد بز با افزایش مواجه بوده است .

جدول شماره ۵-۱- توزیع دام عشایری در حوزه های مختلف عشایری کشور (راس - درصد)

نام حوزه قلمرو عشایری	تعداد کل دام	گوسفند و بره و بز و بزغاله	گاو و گاومیش و شتر و بچه شتر	سهم دام کوچک از کل دام	سهم دام هر حوزه از کل دام عشایری	متوسط تعداد دام هر خانوار (راس)
* کل کشور	2414257 8	23830431	312147	7/98	100	128
1-چهار محال بختیاری و بخشی از اصفهان و خوزستان	2468122	2422623	45499	2/98	9/9	71
2-فارس و بوشهر و بخشی از اصفهان و چهار محال و بختیاری	7127488	70919937	35551	5/99	5/28	236
3-کرمان -هرمزگان	3118279	3074981	43298	6/98	5/12	126
4-سیستان و بلوچستان و بخشی از خراسان	1022087	1021118	19969	9/99	4/3	49

ادامه جدول شماره ۵-۱ - توزیع دام عشایری در حوزه های مختلف

92	2/7	7/97	40854	176258	1803112	5-کهنکویه و بویر احمد و بخشی از فارس و خوزستان
132	5/9	5/98	35001	2341610	2376611	6-لرستان و بخشی از خوزستان و همدان
154	5/6	97	42181	1366749	1408930	7-آذربایجان شرقی و گیلان
83	8/2	8/98	8357	681089	689446	8-باختران (کرمانشاه ان)
139	6/3	3/99	6559	878181	884740	9-خراسان و بخشی از مازنداران
132	1/3	1/99	7114	756236	763350	ایلام

ادامه جدول شماره ۵-۱- توزیع دام عشایری در حوزه های مختلف

142	6/2	7/97	13870	589245	603185	آذربایجان غربی
299	3/3	4/99	4737	812812	817549	12 سمنان وبخشی از مازندران وتهران وخراسان
272	2/1	7/99	877	287308	288185	13-تهران وبخشی از سمنان و زنجان
185	%8	3/96	7139	187422	194562	14-مرکزی وزنجان
374	2/1	9/99	332	302261	302593	15-همدان
345	1/1	7/99	809	273600	274409	16-اصفهان وبخشی از فارس وچهار محال وبختیاری

عوامل مهم کاهش و نوسان تعداد دام کوچ نشینان کشور از سال ۱۳۴۰ تا کنون:

۱- اجرای اصلاحات ارضی سال ۴۱ و به هم ریختن نظام کوچروی و محدودیت کوچ و استفاده از علوفه وارداتی

۲- تقلیل مساحت مراتع و گسترش زمینهای زراعی در مناطق مرتعی توسط عشایر ساکن و روستاییان.

۳- اسکان عشایر به منظور استفاده از قانون صاحب نسق شدن و شخم مراتع و شروع کشاورزی در زمینهای مرتعی.

۴- تصرف ایلراهمها و مراتع بین راهی توسط کشاورزان خرده پا، روی آوری کوچ نشینان به روستاها و مزارع صنعتی و اشتغال در کارخانجات .

۵- تفرق عشایر در ییلاق و قشلاق وعدم امکان شرکت آنان به دلیل از دست دادن نسق مراتع ییلاقی و قشلاقی.

۶- ثابت ماندن قیمت محصولات دامی و ورود دایم التزاید مواد لبنی و گوشتی از خارج کشور و تراکم دام دردست عشایر.

۷- افزایش نسبی قیمت محصولات دامی ناشی از عدم استقبال مردم در جهت مصرف گوشتهای وارداتی .

۸- تحولات ناشی از پیروزی انقلاب اسلامی سال ۵۷ و باز شدن ایلراها و حرکت مجدد عشایر به علت از بین رفتن قانون رژیم شاهنشاهی .

۹- شکل گیری و همبستگی مجدد ایلات و عشایر و طوایف مختلف از سال ۱۳۶۰ تاکنون و در نتیجه فراهم آوردن امکانات بیشتر.

جدول شماره ۵-۲- تعداد و سهم انواع دام کوچ نشینان کشور در سال ۱۳۶۶ ه.ش

نوع دام	گوسفند و بز	بز و بزغاله	گاو و گوساله	گاو میش و بچه گاو میش	شتر و بچه شتر	اسب و کره اسب	قاطر و استر	الاغ و کره الاغ	جمع *
تعداد	92828 46	76787 55	18580 0	6508	29690	20608	66016	18570 5	17455 928
درصد	18/53	99/43	06/1	%04	%17	%12	%38	06/1	100

نتیجه گیری از جدول شماره ۲-۵-

- تعداد دام کوچک (شامل گوسفند و بره و بز و بزغاله) کوچ نشینان ایران بر روی هم ۱۶۹۱۶۶۰۱ راس بوده که ۱۷/۹۷ درصد کل دامهای عشایر را در بر می گیرند.

- دامهای بزرگ تنها ۰۳/۲ درصد و بدون احتساب دامهای بارکشی و سواری ۳۷/۱ درصد از کل دامهای کوچ نشینان را تشکیل می دهند.

- خانوارهای عشایر کوچنده به دلیل آسانتر و کم هزینه تر بودن و نگهداری و جابه جایی دامهای کوچک (یعنی گوسفند و بز) به نگهداری آنها می پردازند.

تعداد و توزیع انواع دامهای کوچ نشینان کشور به تفکیک استانها - سال ۱۳۶۶ ه.ش:

-نتایج جدول شماره ۵-۳- صفحہ ۸۵
کتاب (با توجه به شرایط جغرافیایی حاکم
در نواحی مختلف سرزمین ایران) و نیز
نقشه های ۱-۵ و ۲-۵ و ۳-۵ و نمودارها:

(۱) استانهای گیلان و زنجان و هرمزگان با
کمتر از یکصد هزار راس کمترین تعداد
گوسفند و بره را از آن خود کرده است .

(۲) استانهای آذربایجان شرقی و فارس با بیش از ۰۰۰/۲۰۰/۱ راس گوسفند و بره بیشترین تعداد را در سال ۱۳۶۶ ه.ش به خود اختصاص داد.

(۳) استانهای زنجان، مازندران، همدان، تهران، و هرمزگان با کمتر از یکصد هزار راس بز و بزغاله کمترین و استان فارس با بیش از ۰۰۰/۵۰۰/۱ راس بز و بزغاله بیشترین تعداد را در سال ۱۳۶۶ ه.ش از آن خود کرده اند.

(۴) استانهای مازندران، خراسان، تهران، مرکزی، همدان، اصفهان با کمتر از یکصد هزار راس گاو و گوساله و همچنین استان آذربایجان شرقی با ۰۰۰/۴۰۰/۱ راس گاو و گوساله به ترتیب کمترین و بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده اند. (نقشه شماره ۳-۵ صفحه ۸۴ کتاب).

(۵) توزیع گوسفند و بره تقریبا در سراسر کشور و بخصوص در غرب و شمال کشور به چشم می خورد.

(۶) گاو و گوساله در نیمه شمالی زاگرس و آذربایجان و تالش پراکنده شده اند که این امر نوعی انطباق دام با شرایط محیطی در طول زمان می باشد.

(۷) بز و بزغاله عمدتاً در زاگرس مشاهده می شوند، اگر چه این حیوان در نواحی خشک نیز می تواند با محیط سازگاری داشته باشد. (نقشه ۵-۲ صفحه ۸۲ کتاب)

(۸) شتر و بچه شتر اکثراً در نواحی داخلی کشور و حاشیه کویری و بیابانی بسر می برند.

ترکیب دامهای کوچ نشینان ایران:

حیوانات مورد استفاده کوچ نشینان عبارتند از: گاو، گوسفند، بز، گاو میش، شتر، اسب، قاطر، و الاغ و نگهداری یک یا چند سگ محافظ می باشد.

- گوسفند و بز بیشترین تعداد دامهای مورد بهره برداری کوچ نشینان بوده که علاوه بر جنبه های غذایی، بیشترین وسایل و لوزم عشایر نظیر: چادر، گلیم، خورجین، و..... از فرآورده های این دو دام تهیه شده و سود فراوانی را دارا می باشد.

- گاو به منظور بهره گیری از شیر و گوشت و پوست و شخم زدن و فضولات آن برای کود زمین و سوخت نگهداری می شود.

- گاو میش برای تهیه شیر و گوشت و حمل و نقل و بالاخره اسب و قاطر و الاغ برای حمل و نقل و شخم زدن بکار گرفته می شوند.

- رکن اساسی دامهای کوچ نشینان کشور گوسفند و بز و سایر حیوانات در درجه دوم قرار دارند.

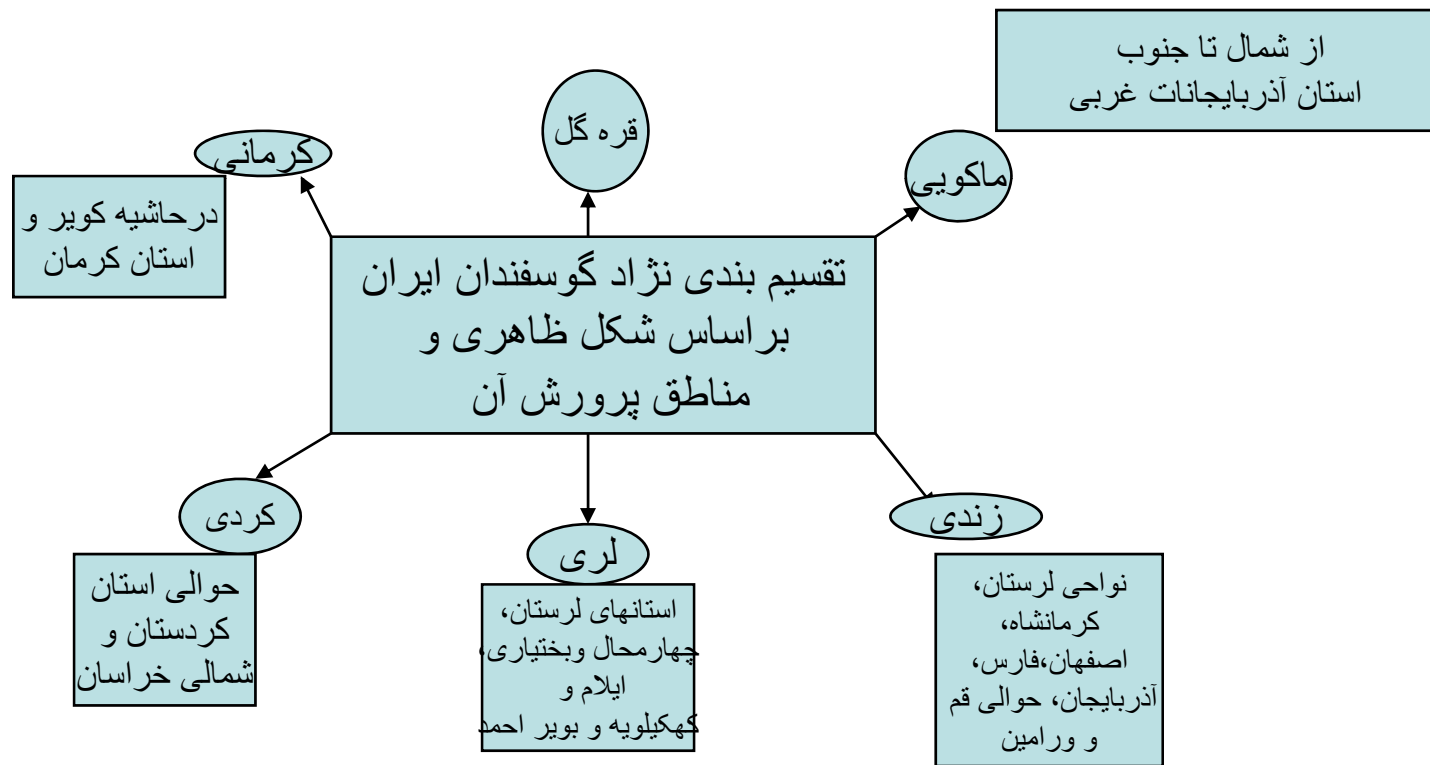
جدول شماره ۵-۴- پاره ای از خصوصیات دامهای کوچ نشین کشور

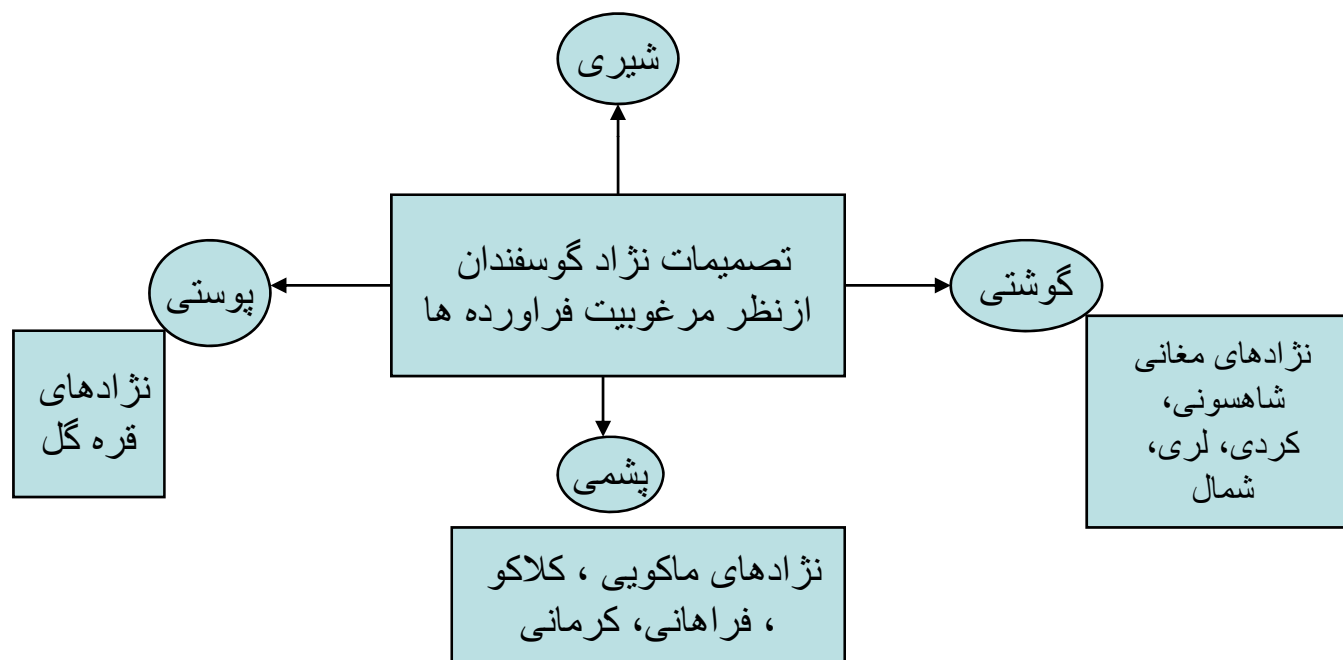
شتر	الاغ	مادیان (اسب)	گاو	بز	میش (گوسفند)	انواع دام ویژگیها
4 سالگی	3 سالگی	3 سالگی	3-4 سالگی	18 ماهگی	18 ماهگی	سن در اولین جفت گیری
15-10	15	-	10	40-15	40-10	تعداد مادینه در مقابل هر نردینه
اغلب از اول تا آخر زمستان	مانند مادیان	از فروردین تا اول تیرماه	اغلب از فروردین تا آخر تیرماه	مانند میش	از اوایل خرداد تا اوایل مرداد بعضی هم در اوایل پاییز	فصل جفت گیری
هفت روز	ده روز	چهار روز	یک روز	یک روز	یک روز	مدت لازم برای آبستن شدن

ادامه جدول شماره ۵-۴-

شتر	الاغ	مادیان (اسب)	گاو	بز	میش (گوسفند)	ویژگیها / انواع دام
12 ماه	13-12 ماه	12 ماه	9 ماه	5 ماه	5 ماه	دوره آبستنی
آخر زمستان	بهار	بهار	زمستان، تابستان و بهار	مانند میش	اغلب از آبان تا اسفند	فصل زایش
10 مرتبه	11-10 مرتبه	11-10 مرتبه	11-10 مرتبه	11-9 مرتبه	8-7 مرتبه	تعداد زایش
24-20 ماه	12-6 ماه	12-6 ماه	8-6 ماه	6-5 ماه	6-5 ماه	دوره شیر خواری
-	-	-	9-6 ماه	6-5 ماه	5 ماه	دوره شیر دهی

درنواحی شمال خراسان، سرخس، حوالی شیراز،
قم، ورامین، فرامان، تفرش

توليدات عمده دامی کوچ نشینان ایران

(فرآورده های لبنی، گوشتی، پشمی، پوستی)

الف) توليدات و فرآورده های لبنی = مواد لبنی و فرآورده های شیری دامی علاوه بر تغذیه بره ها و بزغاله ها می شوند، مازاد آن جهت مصرف غذای خانوار های عشایر می گردد.

گوسفندان و بزها به طور متوسط معمولا ۱۰۰ تا ۱۲۰ روز شیر می دهند و مقدار شیر آنها بستگی به نوع علوفه و آب منطقه زیست آنها داشته و بین ۲۰۰ تا ۶۰۰ گرم شیر در روز از هر دام کوچک دوشیده می شوند.

جدول شماره ۵-۵- متوسط تولید شیر یک راس دام به کیلو گرم کوچ نشینان ایران سال ۱۳۶۶ ه.ش

گاو میش	گاو	بز	گوسفند	انواع دام
				مدت زمان
54/3	96/1	%249	%155	تولید روزانه
13/106	79/58	455/7	64/4	تولید ماهیانه
796	9/440	41	2/23	تولید سالیانه

کوچ نشینان برای استفاده بهتر از نیروی انسانی خود با فروش مواد لبنی به نوعی ((حرکت تعاونی سنتی)) اقدام کرده و این عمل خانوار عشایر را قادر می سازد که برای مدتی تمام شیر دامهای اردو (چادرخانوار) را در اختیار داشته و با آن مواد متنوع و قابل توجهی فراهم نموده و فرآورده هایی نظیر : خامه ، پنیر، ماست، کره، کشک، قره قورت، لور و... را به دست آورند.

ب) پشم ، مو، کرک = درنواحی را که عشایر به نگهداری و پرورش دامهای کوچک نظیر:

گوسفند و بز می پردازد. پشم و مو و کرک اهمیت پیدا کرده و این فرآورده دامی به عنوان مواد اولیه صنایع بافندگی مورد استفاده قرار می گیرند.

- وزن پشمهای چیده شده متناسب با اندام و نژاد دام بوده و از یک تا دو کیلوگرم برای هر راس بره تا پنج کیلو گرم در سال برای هر راس گوسفند در نوسان می باشد.

بزها به طور متوسط در طول سال از نیم تا یک کیلو گرم مو برداشت شده و برای بافتن پوشش چادرهای عشایر و طناب و بافت نمد و اکثراً مصرف داخلی خانوارها داشته و متر ارزش تجاری دارند.

بر اساس نظرات کارشناسان ، میزان تولید سالانه پشم هر ((گوسفند)) به طور متوسط یک کیلوگرم وموی هر ((بز)) به طور متوسط نیم کیلو گرم می باشد.

ج) گوشت = میزان تولید گوشت دامهای کوچک عشایری برابر با ارزش دامهای حذفی از گله در نظر گرفته می شود. میزان دامهای حذفی معادل ۴/۱ دامهای بالغ می باشد.

فروش دامهای عشایری اکثراً هنگام برگشت از بیلاق (کوهستان سردسیر) به قشلاق (دشت و گرمسیر) انجام می گیرد و علت آن بر خورداری بیلاق از مراتع غنی و آب کافی و مناسب و شرایط زیست خوب امکان فربه و چاق شدن دامها را فراهم می کنند.

د) پوست و روده = که بیشتر جنبه ((خود مصرفی)) داشته و برای ساختن چرم ، غربال و خیک و غیره مورد استفاده کوچ نشینان قرار می گیرد.

ه) کود حیوانی (فضولات دامی) = جهت تقویت خاک مراتع و اراضی زراعی کوچ نشینان و روستاییان مورد استفاده قرار می گیرد . در طی یک سال هر گوسفند عشایری حدود ۴۰ کیلوگرم و هر بز حدود ۳۰ کیلو گرم کود تولید می کند.

رابطه بین دام و مرتع و ظرفیت چرای حیوان:

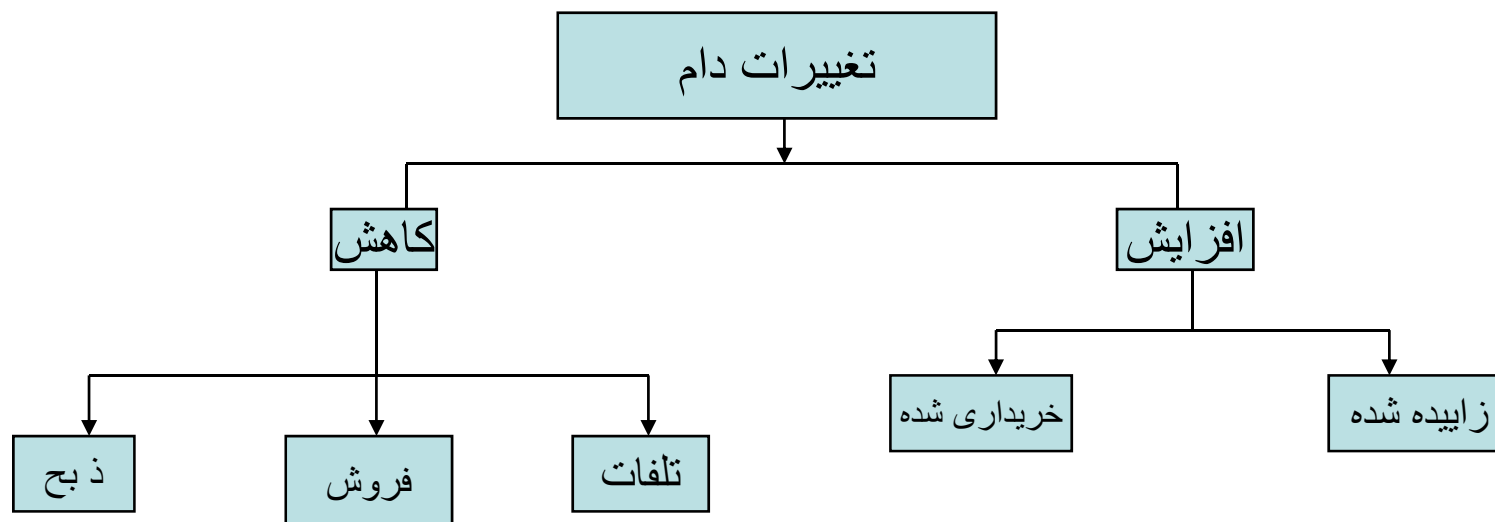
با رقم ۳۰ میلیون هکتار مراتع مورد تصرف کوچ نشینان کشور و هر هکتار مراتع توانایی تعلیف ۲۲/۲ واحد دامی را دارد، کل مراتع ایران توانایی تعلیف ۵/۱۳ میلیون واحد دامی را خواهد داشت در صورتی که مجموع دام عشایر کوچنده حدود ۱۶۹۹۶۶۸۱ واحد دامی است با این وجود مراتع کوچ نشینان کشور با ۳۴۹۶۶۸۱ واحد دامی اضافی روبرو است و در نتیجه ۵/۲۰ درصد از دامها بیش از ظرفیت مراتع در حال چرای طبیعی هستند.

ارزش افزوده غذایی هر دام در نظام دامداری کوچ نشینی :

- ارزش افزوده فعالیت اقتصادی عبارتست از: مابه التفاوت ارزش هزینه های واسطه ای به کار رفته برای تولید در آن فعالیت از ارزش تولیدات آن است.

- تولید دربخش دامداری شامل تولید: گوشت ،شیر، پشم، مو، کرک، کود حیوانی ، پوست ،روده و..... بوده ،هزینه های واسطه ای دربرگیرنده هزینه نباتات علوفه ای ،هزینه بهداشت، ودرمان وسایر هزینه های واسطه ای است.

- تقریبا ۱۷/۹۷ درصد دامهای عشایری را گوسفند وبره و بزوزغال تشکیل میدهد. از مجموع ۱۶۹۱۶۶۰۱ رأس دام فوق ، ۱۸/۵۳ درصد گوسفند وبره ، ۹۹/۴۳ درصد رابز و بزغال تشکیل میدهد.

جدول شماره ۵-۸- تغییرات تعداد انواع دام جامعه عشایری از اول ییلاق ۶۵ تا اوایل ییلاق ۶۶ (راس)

تغییرات دام	گوسفند وبره	بز و بزغاله	گاو وگوساله	گاو میش و بچه گاو میش	شتر و بچه شتر	
افزایش	جمع*	4957684	3903846	69028	2383	5454
	زاییده شده	4728618	3790583	64688	2125	4958
	خریداری شده	229066	113263	4340	258	497
کاهش	جمع*	3545883	2744054	15821	346	2931
	تلفات	1201808	1177049	5990	152	1497
	فروش	211770	1153983	9327	190	1384
	ذبح	227005	413022	504	4	50

برآورد میزان ارزش تولیدی شیر دامها:

-طبق جدول شماره ۵-۱۰- صفحه ۱۰۱ کتاب ،
ارزش تولیدی ناخالص سالانه شیر دامهای شیرده
(به استثنای شتر) کوچ نشینان ایران در سال ۱۳۶۶
۵.ش برابر ۲۶۴/۶۵۹/۴۴ هزار ریال برآورد
می شود.

- با در نظر گرفتن نسبت میشهای بالغ شیرده
وبزهای ماده شیرده و دامهای بزرگ (گاو و گاو میش) به
میزان ۶۵ درصد کل دامها و متوسط تولید سالانه
شیر دامها به کیلو گرم و قیمت یک کیلو گرم شیر
به ریال و ... ارزش شیر دامها محاسبه می گردد.

- جهت برآورد میزان وارزش تولیدی پشم ،مو،
کرک : تعداد دام ومتوسط مقدار تولید سالانه
پشم ومو وکرک هریک از دامها و بر آورد ارزش
تولید آنها رامورد محاسبه قرار میدهند.

- جهت برآورد میزان و ارزش تولیدی پوست
دام : با درنظر گرفتن تعداد دامهای حذفی
و دامهای باقی مانده پس از جایگزین ، تعداد کل
پوست دامها محسوب خواهد شد.

- جهت دستیابی به ارزش افزوده بخش دامداری کوچ
نشینان کشور ، لازم است هزینه های واسطه ای را که در این
بخش انجام گرفته را از کل تولید ناخالص کسر
کنیم .

- منظور از هزینه های واسطه ای ، مجموع کل هزینه های
کالاها و خدمات مصرف شده برای تولید در طی یکسال
صورت می گیرند. و شامل : هزینه های حمل و نقل ، هزینه
علوفه و پس چر ، واکسیناسیون دام و...
می باشد.

بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۶۶ ه.ش کوچ نشینان ایران جمعاً ۱۸۰۲۲۳ خانوار و متوسط تعداد افراد خانوار حدود ۴/۶ نفر است، سهم هریک از خانوارها از ارزش افزوده متوسط ۹۳۱/۵۷۲ ریال و سهم سرانه یک فرد کوچ نشین از ارزش افزوده برابر با ۸۹۵۲۰ ریال خواهد بود.

مقایسه ارزش افزوده دامپروری عشایری و دامپروری در کل کشور مبین این امر است که ۳/۲۷ درصد از ارزش افزوده دامپروری کل کشور توسط کوچ نشینان ایجاد می شود.

- بر اساس بررسی ها و مطالعات به عمل آمده توسط گروه مطالعات هامون در سال ۱۳۷۰ ه.ش متوسط دام هر خانوار عشایری حدود ۱۰۰ واحد دامی بوده که احتساب ارزش افزوده هر واحد دامی مبلغ ۷۸۰۰ ریال ، متوسط درآمد خانوار عشایری از دامداری بالغ بر ۷۸۰ هزار ریال می باشد.

- یک خانوار کوچ نشین می تواند با ۱۰۰ رأس دام به راحتی امرار معاش کنند ، در صورتی که عوامل باز دارنده ای نظیر : خشکسالی ، امراض حیوانات درنده، دزدی ، مسمومیت گیاهی، سرمای شدید ناگهانی و ... اتفاق نیافتد.

اهمیت و جایگاه کشاورزی در زندگی کوچ نشینان

- علاوه بر دامداری که محور اساسی کوچ نشینان است ، کشاورزی و به ویژه زراعت و باغداری و صید و صیادی به منظور رفع نیاز خانوار و حد خود مصرفی در زندگی آنان نقش قابل توجهی دارد.

- با فراهم شدن امکانات جغرافیایی مانند: انطباق دقیق کشاورزی با دوره کوچندگی ایلات و طوایف در ییلاق و قشلاق و به صورت مختصر انجام می گیرد.

نحوه فعالیت کوچ نشینان در زمینه کشاورزی

- کوچندگان کشور درییلاق (کوهستان) و قشلاق (دشت) و احیاناً در مسیر ایله‌ها (حد فاصل) اقدام به پاشیدن بذر کرده و منتظر می‌مانند تا دانه کشت شده رشد کند.

- میزان فعالیت عشایر در زمینه کشاورزی بستگی به مقدار زمین و نیروی کار خانوار دارد..

- پدیده دوجا کاری به دلیل محدودیت زمینهای قشلاقی و فراهم بودن زمینهای ییلاقی کشت زراعت انجام گیرد و بلعکس .

- بر آوردهای به عمل آمده ، بیش از ۲۰ درصد کوچ
نشینان کشور زمین کشاورزی در اختیار ندارند و صرفاً در
فعالیت‌های زراعی به اجازه داری می پردازند.

- از مشکلات عمده کوچندگان در زمینه کشاورزی
(محدودیت زمان توقف) دربیلاق و قشلاق از هنگام کاشت
و داشت و برداشت محصولات زراعی می باشد.

- خانوارهای عشایری که از نظر نیروی انسانی مشکلی
ندارند، چند روز زودتر از حرکت کوچ تعدادی راجهت شخم زدن
و کاشت بذر در منطقه بیلاقی یا قشلاقی اعزام می کنند.

مساحت و توزیع اراضی کشاورزی کوچ نشینان
سال 1366 ه.ش

زیر کشت محصولات
سالانه دیم حدود
202497 هکتار

زیر کشت محصولات سالانه
ابی حدود
75574 هکتار

مناطق استقرار
قشلاقی حدود
7/60 درصد

مناطق استقرار
بیلاقی
حدود 3/39 درصد

مناطق استقرار
قشلاقی
حدود 5/53 درصد

مناطق استقرار
بیلاقی
حدود 5/46 درصد

جدول شماره ۶-۲- درصد مساحت اراضی کوچ نشینان کشور در ییلاق و قشلاق بر حسب نوع استفاده از زمین به هکتار در سال ۱۳۶۶ ه.ش

باغ و قلمستان ↓	زیر کشت محصولات سالانه و آیش		جمع	توضیحات
	زیر کشت محصولات سالانه	آیش		محل استقرار
6/3	32	4/64	4/96	جمع* ←
6/4	34	2/61	4/95	ییلاق
9/2	7/30	4/66	1/97	قشلاق

-اراضی باغ و قلمستان جامعه عشایری کشور
در سال ۱۳۶۶ ه.ش جمعا ۱۵۶۹۹ هکتار بوده
که از این مقدار حدود ۶/۵۴ درصد در مناطق
استقرار قشلاقی (گرمسیر) قرار
داشته اند .

از کل اراضی باغ و قلمستان جامعه کوچ نشین
حدود ۸۵ درصد مربوط به کشت آبی و حدود ۱۵
درصد آن مربوط به اراضی دیم بوده است .
(جدول شماره ۶-۱- صفحه ۱۱۳ کتاب).

جدول شماره ۶-۳- مساحت و درصد بهره برداری های کوچ نشینان ایران در قلمرو بیلاقی و قشلاقی
 بر حسب نوع استفاده از زمین به تفکیک آبی و دیمی در سال ۱۳۳۶ ه.ش

دیم		آبی		جمع		توضیحات محل استقرار
درصد	مساحت (هکتار)	درصد	مساحت (هکتار)	درصد	مساحت (هکتار)	
6/73	31827 1	4/26	114456	100	432727	*جمع
1/70	13097 3	9/29	55962	2/43	186935	بیلاق (سردسیر)
2/76	18729 8	8/23	58494	8/56	245792	قشلاق (گرمسیر)

-نتایج جدول ۶-۳= اکثر اراضی مورد بهره برداری
کوچندگان کشور (قلمرو ییلاقی وقشلاقی) به صورت دیمی
بوده که ۶/۷۳ درصد را شامل می شود.

-مساحت اراضی آبی در مناطق ییلاقی (سردسیر) بیش از
قشلاقی ، بلعکس اراضی دیم در مناطق قشلاقی (گرمسیر)
بیش از ییلاقی می باشد.

- دسترسی به منابع آب در مناطق ییلاقی ،مشکل کمبود آب
در قلمرو قشلاقی با توجه به شرایط اقلیمی و وجود زمینهای
مناسب جهت زراعت در قلمرو قشلاقی در این
امر موثر می باشند.

-توزیع نابرابر زمینهای مزروعی کوچ نشینان که بعضی خانوارها دهها هکتار زمین و بعضی دیگر فاقد زمینهای زراعی بوده و مجبورند جهت تامین نیاز سالانه خود از دیگران زمین اجاره کنند و یا اینکه مقدار تولیدات زراعی و بخصوص گندم و جو لازم را خریداری نمایند.

- اغلب در فصل سردسال و در قلمرو قشلاقی (گرمسیر - دشت) برای تامین بخشی از تغذیه و تعلیف دامها که مراتع طبیعی پاسخگو نمی باشد، نیاز به خرید جو علوفه بوده و هزینه هایی را متحمل می شوند.

-تولیدات محصولات زراعی کوچ نشینان محدود به محصول گندم ،جو، نخود، ماش ، عدس ، وصیفی جات و محصولات باغی می باشد و تنوع کشت در ییلاق (سردسیر) بیشتر از قشلاق است .

-از خصوصیات عمده کشاورزی ایلات کشور ((سنتی بودن)) آن است که به دلیل توپوگرافی در نواحی کشت ییلاق و قشلاق ، نبود راه مناسب و شیب زیاد جهت بهره برداری از تراکتور و کمباین و..... می باشد.

- محدود بودن بعضی از فعالیتهای زراعی ، نگهداری و پرورش دام و مجال کم در زراعت ، عدم تبدیل مراتع به زمینهای زراعی و.....از ویژگیهای دیگر کوچ نشینان می باشد.

-در سال ۱۳۶۶ متوسط اراضی خانوار کوچ نشینان ایران حدود ۴/۲ هکتار (اعم از آبی و دیم) بوده که ۷/۱ هکتار آن دیم و ۰.۷٪ هکتار آبی است .

-با توجه به نیاز سالیانه عشایر به نان خود و عدم آشنایی با کشاورزی مدرن ، آنان روی هم رفته احتیاج به ۴ هکتار زمین آبی و یا ۸ هکتار زمین دیم دارند.

- سهم در آمد زراعی عشایر ایران در سال ۱۳۵۷ حدود ۲۴٪ تولید ناخالص ملی به قیمت بازار بوده و ۲/۲ درصد از سهم درآمد بخش کشاورزی کشور را بخود اختصاص داده اند.

اهمیت و جایگاه صنایع دستی کوچ نشینان ایران:

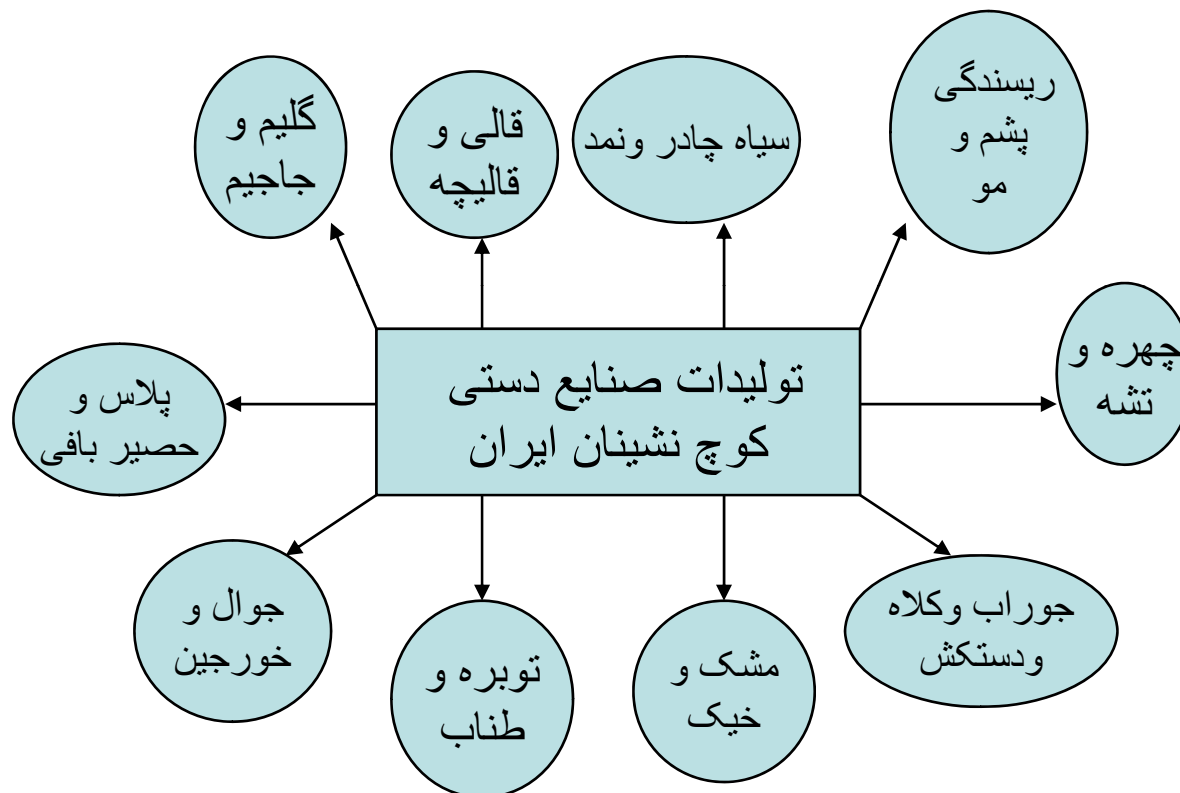
- صنایع دستی عشایر بعنوان فعالیت تولیدی مکمل و جدانشدنی در زندگی آنان می باشد.

- بدلیل محدودیت نیازهای خانوار و عدم دسترسی به بازارهای خرید، کوچ نشینان مایحتاج خود را با استفاده از نیروی انسانی و مواد اولیه تولیدی خود حداکثر استفاده را بنمایند .

- تولیدات صنایع دستی عشایری علاوه بر نیازهای داخلی، مازاد آن را به خارج از قلمروایلی صادر و به فروش میگذارند.

مشخصات عمده صنایع دستی کوچ نشینان ایران:

- ۱- بیشتر کالاهای تولیدی آنان حالت خود مصرفی دارند.
- ۲- ابزار آلات تهیه آنها ساده و سبک است.
- ۳- تامین مواد اولیه از داخل ایل بوده و خود کفا هستند.
- ۴- علاوه بر اکثر خانوارها، زنان ایل عمده ترین تولید کننده صنایع دستی هستند.
- ۵- مکمل فعالیت درآمد آنان و اغلب در اوقات بیکاری صورت می گیرد.
- ۶- در شکل گیری مسکن و بالابردن ارزش افزوده آنان موثر است.
- ۷- قالی و قالیچه مهمترین صنایع دستی در جامعه عشایری به شمار می رود

-نتیجه گیری از جدول شماره ۷-۱- صفحه ۱۲۴ کتاب
(توزیع صنایع دستی عشایری):

۱- بالاترین میزان فروش صنایع دستی در درجه اول ((قالی و قالیچه)) بوده که ۵/۱۳ درصد خانوارها را شامل می شود و ۱۵ درصد نیز برای فروش و مصرف به این امر می پردازند.

۲= در درجه دوم وسوم حصیر ، چوقا، برک و مشابیه درصدهای بعدی را بخود اختصاص می دهند.

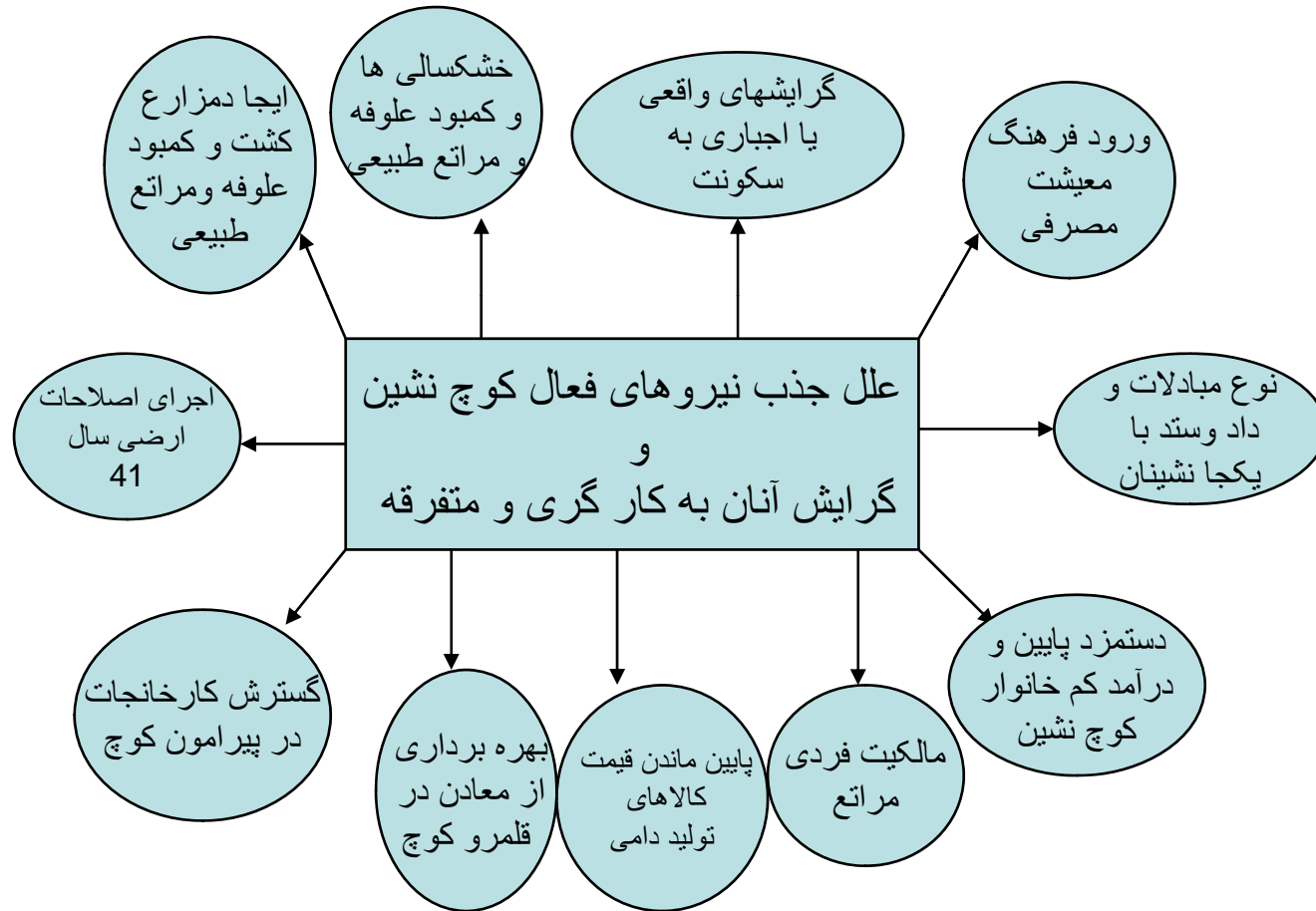
۳- نزدیک به ۷۲ درصد تولید قالی و قالیچه جهت مصرف خانوار می باشد.

۴- حدود ۸/۷۷ درصد تولیدات عشایری (صنایع دستی) فقط برای مصرف خود خانوارها می باشد.

۵- ۴/۵ درصد تولیدات برای فروش و ۹/۴ درصد برای فروش و مصرف خانوارهای عشایر است.

۶- ۶/۷ درصد تولیدات صنایع دستی از پشم گوسفند ، ۳۲ درصد از موی بز و ۴ درصد سایرین می باشد.

۷- صنایع دستی کوچ نشینان کشور عمدتاً به ((محصولات دامی)) و فرآورده های آن وابسته است.

چوپانی در عشایر ایران:

- مهمترین وظیفه در دامداری سنتی بر عهده چوپان می باشد و چوپانان توسط خانوارهای متمکن (مالدار) برای سپردن قسمتی از گله خود بر اساس قراردادهایی در مدت زمان مشخص به خدمت گرفته می شوند.

-چوپان به ازاء هر راس دامی که در اختیار می گیرد سالانه مبلغی ویا مقدار کالایی (نظیر شیر، گندم، بره ،جو و...) به اینکار می پردازد ویا طبق قرارداد سالانه به صورت نیمی یا نصفی به مراقبت از گله می پردازد . در سالهای اخیر روابط پولی محض حکمفرما است.

ضرورت و اهمیت مبادله (دادوستد) و پیوند اقتصادی کوچ نشینان

دور بودن
کوچندگان از
بازار یکجا
نشینی

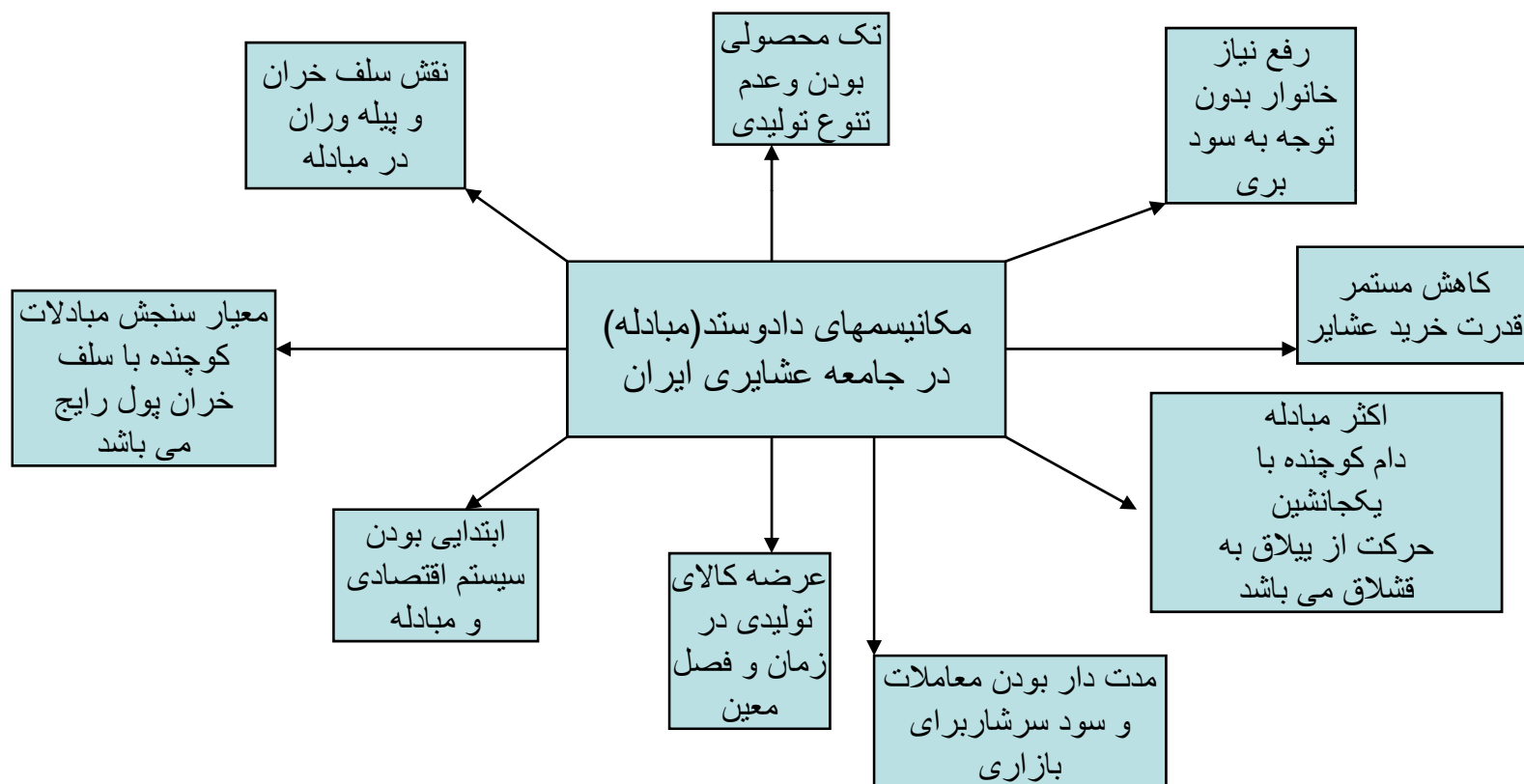
عرضه فرآورده های داخلی
به صورت فصلی
است

رایج بودن میان
کوچ نشینان و
یکجا نشینان

عدم برخورداری از تنوع
تولید عشایری

تامین بخشی از نیازهای
خانوار در خارج ایل

بستگی به تکنولوژی
اداب و رسوم و فرهنگ
جامعه

عمده ترین طریق مبادله (داد و ستد) و روابط و پیوند اقتصادی کوچ نشینان ایران:

۱- معاوضه جنس با جنس بدون تقدیم به پول

۲- مبادله کالا با کالا با تقدیم به پول

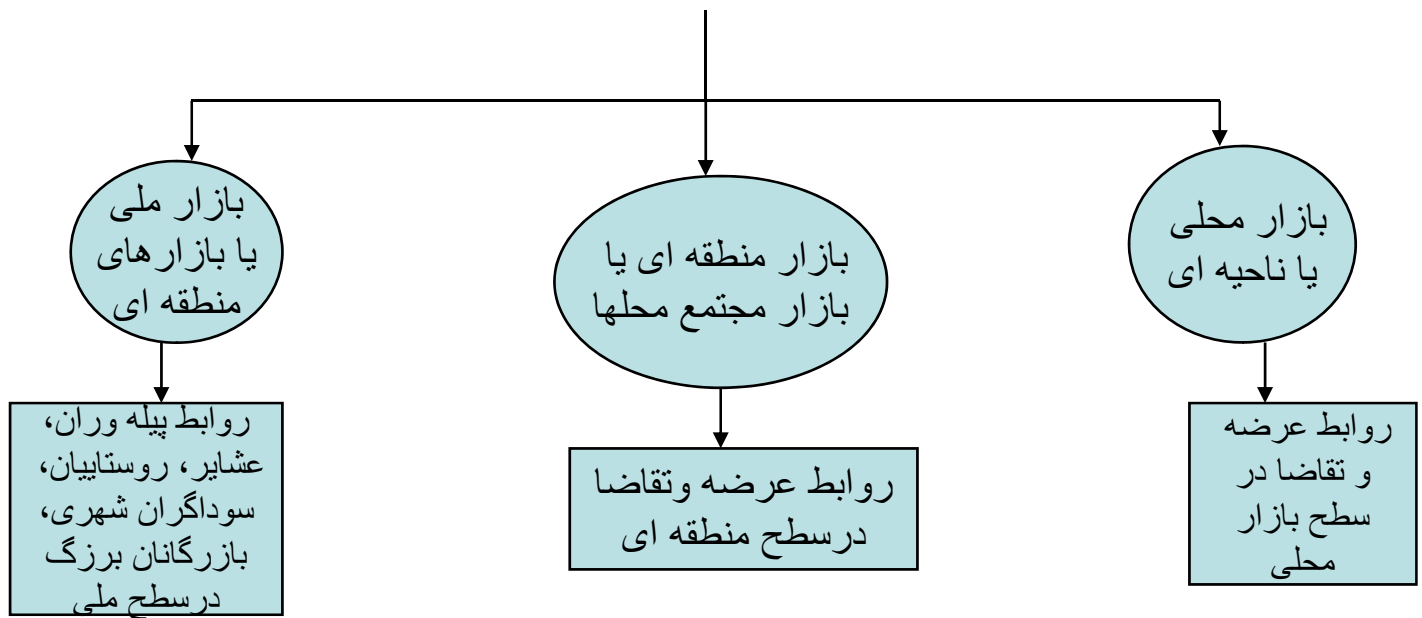
۳- مبادله کالا با پول (امروزه بیشتر صورت می گیرد)

۴- رابطه کالا با پول و پول با کالا از طریق بازار و
ارتباط با پیله ور

جدول شماره ۹-۱- درصد توزیع خانوارهای کوچ نشین بر حسب عمده ترین مبادلات سال ۱۳۶۶ ه.ش

ردیف	طریق مبادله توضیحات	از طریق پيله وری	از طریق شرکت تعاونی عشایری	پيله وری و شرکت تعاونی	از طریق دیگر	ندارد
		درصد	درصد	درصد	درصد	ندارد
1	خرید مایحتاج زندگی	7/9	4/42	1/52	9/47	0
2	فروش دام	43	3/1	3/44	48	7/7
3	فروش فرآوردههای دامی	3/23	2	5/25	5/38	36
4	فروش محصولات زراعی و باغی	3/1	1/1	4/2	6/9	88
5	فروش تولیدات صنایع دستی	3/2	%1	4/2	6/7	90

مبادله عشایر با پيله و ران با سوداگران یکجانشین
و بازرگانی از جهت شکل و پراکندگی بازار
سه شکل زیر :

انواع معاملات رایج میان کوچ نشینان مختلف

معاملات
چوبداران

واسطه های بین عشایر و بازار
مصرفی شهری که دام و فرآورده های
کوچندگان را باقیمت ارزان خریداری
نموده و باقیمت گرانتری به دست مصرف کنندگان می فروشند.

معاملات تمدید

در صورت عدم پرداخت دیون
عشایر در معاملات نیمسودی
به سلف خر و پيله ور
و تمدید کردن و دریافت سود
دیر کرد از کوچندگان

معاملات
نیمسودی

قیمت گذاری مجدد
دام توسط پيله وران به
جهت تامین نیاز
تهیه مایحتاج و فروش
ناچاردام (پیش فروش)
توسط عشایر و خرید قیمت کم دام و سود کردن
آن توسط پيله ورواز کوچندگان

تنگناها و مشکلات ، راه حلها و پیشنهاداتی برای بهبود اقتصادی کوچ نشینان ایران

الف) مراتع

وآن شامل:

- ۱ تخریب و انهدام مراتع کوچندگان بدلیل چرای بی رویه توسط دام، به زیر کشت رفتن تولیدات زراعی در زمینهای مرتعی، احداث راه و جاده، بوتله کننی وتامین سوخت و.....
- ۲ عدم توجه واگاهی دامداران به اصول مرتعداری و دامداری و عدم بر خورد قاطع با تخریب کنندگان مراتع
- ۳ کمبود مراتع با توجه به بیشتر بودن تعداد دامهای کوچندگان .

4. نقش مشکلات طبیعی و انسانی موثر در خرابی وضعیت مراتع و نوسان عوامل طبیعی و اقلیمی

5. کمبود شدید آب ، خاک، مناسب و بازده بسیار کم علوفه در مناطق قشلاقی

6. عدم تعیین تکلیف مالکیت زیستگاههای عشایری ، ازدیاد جمعیت ، بهره گیری تکنولوژی غیر سنتی ، افزایش سریع قیمت زمین و...

7. پایین بودن کیفیت مراتع در قلمرو چرای دام عشایری و عدم طرح های مرتعداری متدون با مشارکت مردم در چرای دام و...

ب) دامداری

- ۱- کمبود علوفه لازم برای تغذیه دام و از بین رفتن تعادل لازم بین دام و مرتع
- ۲- کمبود خدمات دامپزشکی و آبشخور بهداشتی در مسیر کوچ ییلاق به قشلاق و بالعکس
- ۳- فقدان و بی تفاوتی فعالیتهای تحقیقاتی در زمینه به نژادی دامهای عشایری.
- ۴- کمبود و نبود آب جهت شرب دام و انسان ، نبود راههای مناسب کوچ

۵- دور بودن مناطق عشایری از بخشهای کشتارگاهی و خرید و فروش دام.

۶- عدم توان رقابت قیمتی فرآورده های محصولات دامی عشایر با سایر دامداری ها.

۷- عدم امکان انباشت سرمایه در جامعه عشایری به دلیل شیوه سنتی دامداری و هزینه زیاد آن

۸- مشکلات اقلیمی و جغرافیایی در بعضی از سالها و کمبود علوفه در مراتع قشلاقی ، بیمه نبودن دامها .

ج) کشاورزی (بغیر از دامداری)

۱- عدم بر خورداری ارزش اقتصادی کشاورزی کوچ نشینان بدلیل عدم وجود نظام آبیاری و تامین نیاز آنان

۲- کمبود شدید آب و خاک حاصلخیز، بویژه در مناطق قشلاقی و بازده کم محصولات زراعی به جهت دیمی بودن .

۳- محدودیت اراضی کشاورزی در بسیاری از قلمرو کوچ ، سنتی بودن و شیوه ابتدایی کشاورزی .

۴- مشکلات اقلیمی و جغرافیایی ، کمبود زمین زراعی ، خود مصرفی بودن تولیدات کشاورزی.

د) سایر مشکلات و راهکارهای پیشنهادی

- ۱- بازار یابی صنایع دستی، خرید تضمینی تولیدات عشایری، آموزش لازم و حمایت کافی از تاسیس کارخانه کوچک
- ۲- توسعه فعالیتهای جانبی متناسب با کوچ شامل: زنبورداری، فرآورده های جنگلی، گیاهان دارویی.
- ۳- گسترش شرکتهای تعاونی عشایری و کم کردن دست واسطه ها و سلف خرها و پيله وران و سوداگران.
- ۴- ایجاد راه مناسب کوچ، ایجاد اشتغال و افزایش درآمد سرانه و شناخت کامل و کافی از زندگی کوچندگی.

بر آورد های به عمل آمده ، بیش از ۲۰ درصد کوچ نشینان کشور زمین کشاورزی در اختیار ندارند و صرفاً در فعالیتهای زراعی به اجازه داری می پردازند. از مشکلات عمده کوچندگان در زمینه کشاورزی ((محدودیت زمان توقف)) در ییلاق و قشلاق از هنگام کاشت و داشت و برداشت محصولات زراعی می باشد.

- خانوارهای عشایری که از نظر نیروی انسانی مشکلی ندارند، چند روز زودتر از حرکت کوچ تعدادی را جهت شخم زدن و کاشت بذر در منطقه ییلاقی یا قشلاقی اعزام می کنند.

مساحت توزیع اراضی کشاورزی کوچ نشینان
سال 1366 ه.ش

زیر کشت محصولات
سالانه دیم حدود
202497 هکتار

زیر کشت محصولات سالانه
ابی حدود
75574 هکتار

مناطق استقرار
قشلاقی حدود
7/60 درصد

مناطق استقرار
بیلاقی
حدود 3/39
درصد

مناطق استقرار
قشلاقی
حدود 5/53
درصد

مناطق استقرار
بیلاقی
حدود 5/46
درصد

جدول شماره ۶-۲- درصد مساحت اراضی کوچ نشینان کشور در بیلاق و قشلاق بر حسب نوع استفاده از زمین به هکتار در سال ۱۳۶۶ ه.ش

باغ و قلمستان ↓	زیر کشت محصولات سالانه و آیش		جمع	توضیحات محل استقرار
	زیر کشت محصولات سالانه	آیش		
6/3	32	4/64	4/96	جمع* ←
6/4	34	2/61	4/95	بیلاق
9/2	7/30	4/66	1/97	قشلاق

اراضی باغ و قلمستان جامعه عشایری کشور
در سال ۱۳۶۶ ه.ش جمعا ۱۵۶۹۹ هکتار بوده
که از این مقدار حدود ۶/۵۴ درصد در مناطق
استقرار قشلاقی (گرمسیر) قرار
داشته اند .

از کل اراضی باغ و قلمستان جامعه کوچ نشین
حدود ۸۵ درصد مربوط به کشت آبی و حدود ۱۵
درصد آن مربوط به اراضی دیم بوده است .
(جدول شماره ۶-۱- صفحه ۱۱۳ کتاب).

جدول شماره ۶-۳- مساحت و درصد بهره برداری های کوچ نشینان ایران در قلمرو ییلاقی و قشلاقی
 برحسب نوع استفاده از زمین به تفکیک آبی و دیمی در سال ۱۳۳۶ه.ش

دیم		آبی		جمع		توضیحات محل استقرار
درصد	مساحت (هکتار)	درصد	مساحت(هکتار)	درصد	مساحت (هکتار)	
6/73	31827 1	4/26	114456	100	432727	*جمع
1/70	13097 3	9/29	55962	2/43	186935	ییلاق(سردسیر)
2/76	18729 8	8/23	58494	8/56	245792	قشلاق(گرمسیر)

نتایج جدول ۶-۳= اکثر اراضی مورد بهره برداری کوچندگان کشور (قلمرو ییلاقی و قشلاقی) به صورت دیمی بوده که ۶/۷۳ درصد را شامل می شود.

مساحت اراضی آبی در مناطق ییلاقی (سردسیر) بیش از قشلاقی ، بلعکس اراضی دیم در مناطق قشلاقی (گرمسیر) بیش از ییلاقی می باشد.

- دسترسی به منابع آب در مناطق ییلاقی ، مشکل کمبود آب در قلمرو قشلاقی با توجه به شرایط اقلیمی و وجود زمینهای مناسب جهت زراعت در قلمرو قشلاقی در این امر موثر می باشند.

-توزیع نابرابر زمینهای مزروعی کوچ نشینان که بعضی خانوارها دهها هکتار زمین و بعضی دیگر فاقد زمینهای زراعی بوده و مجبورند جهت تامین نیاز سالانه خود از دیگران زمین اجاره کنند و یا اینکه مقدار تولیدات زراعی و بخصوص گندم و جو لازم را خریداری نمایند.

-اغلب در فصل سردسال و در قلمرو قشلاقی (گرمسیر - دشت) برای تامین بخشی از تغذیه و تعلیف دامها که مراتع طبیعی پاسخگو نمی باشد، نیاز به خرید جو علوفه بوده و هزینه هایی را متحمل می شوند.

تولیدات محصولات زراعی کوچ نشینان محدود به محصول گندم ، جو ، نخود ، ماش ، عدس ، و صیفی جات و محصولات باغی می باشد و تنوع کشت در ییلاق (سردسیر) بیشتر از قشلاق است .

از خصوصیات عمده کشاورزی ایلات کشور ((سنتی بودن)) آن است که به دلیل توپوگرافی در نواحی کشت ییلاق و قشلاق ، نبود راه مناسب و شیب زیاد جهت بهره برداری از تراکتور و کمباین و..... می باشد.

- محدود بودن بعضی از فعالیتهای زراعی ، نگهداری و پرورش دام و مجال کم در زراعت ، عدم تبدیل مراتع به زمینهای زراعی و..... از ویژگیهای دیگر کوچ نشینان می باشد.

-در سال ۱۳۶۶ متوسط اراضی خانوار کوچ نشینان ایران حدود ۴/۲ هکتار (اعم از آبی و دیم) بوده که ۷/۱ هکتار آن دیم و ۰.۷ هکتار آبی است .

با توجه به نیاز سالیانه عشایر به نان خود و عدم آشنایی با کشاورزی مدرن ، آنان روی هم رفته احتیاج به ۴ هکتار زمین آبی و یا ۸ هکتار زمین دیم دارند.

- سهم در آمد زراعی عشایر ایران در سال ۱۳۵۷ حدود ۲۴٪ تولید ناخالص ملی به قیمت بازار بوده و ۲/۲ درصد از سهم درآمد بخش کشاورزی کشور را بخود اختصاص داده اند.

اهمیت و جایگاه صنایع دستی کوچ نشینان ایران:

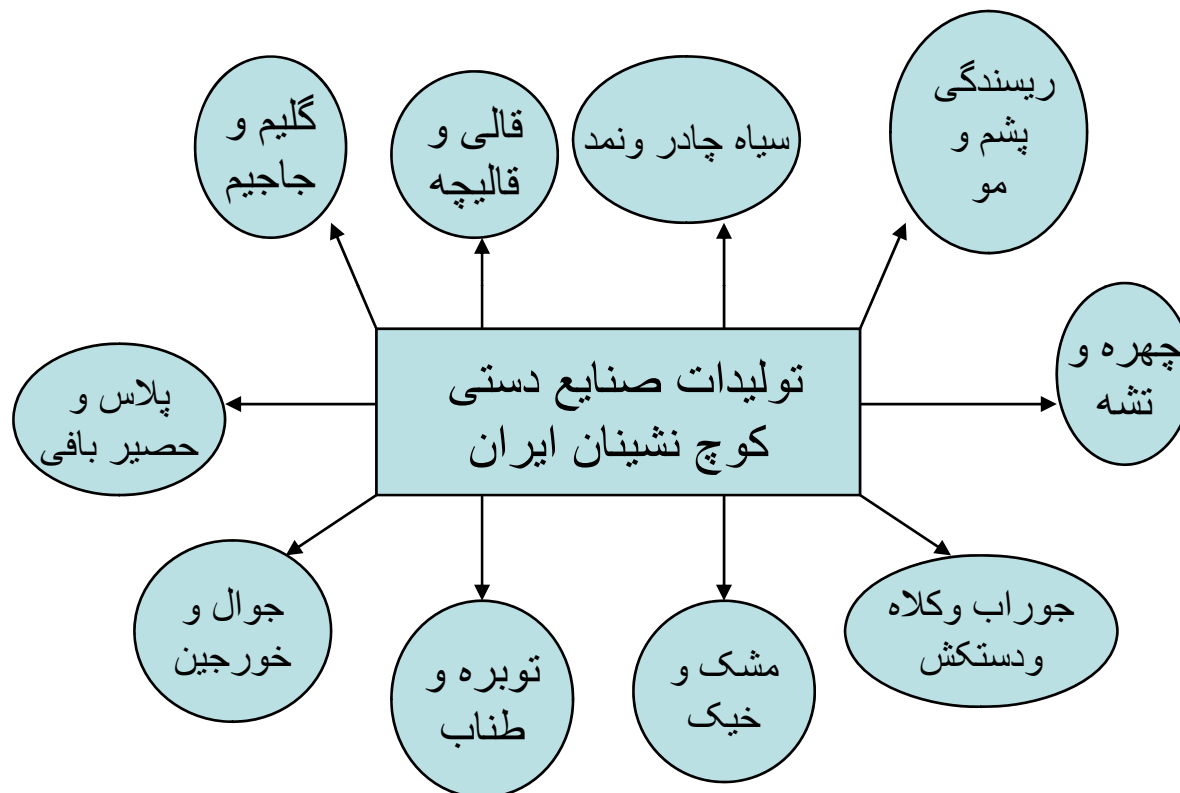
صنایع دستی عشایر بعنوان فعالیت تولیدی مکمل و جدانشدنی در زندگی آنان می باشد.

بدلیل محدودیت نیازهای خانوار و عدم دسترسی به بازارهای خرید، کوچ نشینان مایحتاج خود را با استفاده از نیروی انسانی و مواد اولیه تولیدی خود حداکثر استفاده را بنمایند.

- تولیدات صنایع دستی عشایری علاوه بر نیازهای داخلی، مازاد آن را به خارج از قلمروایلی صادر و به فروش میگذارند.

مشخصات عمده صنایع دستی کوچ نشینان ایران:

- ۱- بیشتر کالاهای تولیدی آنان حالت خود مصرفی دارند.
- ۲- ابزار آلات تهیه آنها ساده و سبک است .
- ۳- تامین مواد اولیه از داخل ایل بوده و خود کفا هستند.
- ۴- علاوه بر اکثر خانوارها، زنان ایل عمده ترین تولید کننده صنایع دستی هستند.
- ۵- مکمل فعالیت درآمد آنان و اغلب در اوقات بیکاری صورت می گیرد.
- ۶- در شکل گیری مسکن و بالابردن ارزش افزوده آنان موثر است.
- ۷- قالی و قالیچه مهمترین صنایع دستی در جامعه عشایری به شمار می رود

نتیجه گیری از جدول شماره ۷-۱- صفحه ۱۲۴
کتاب (توزیع صنایع دستی عشایری):

۱- بالاترین میزان فروش صنایع دستی در درجه اول ((قالی و
قالیچه)) بوده که ۵/۱۳ درصد خانوارها را شامل می شود
و ۱۵ درصد نیز برای فروش و مصرف به این امر می پردازند.

۲- در درجه دوم وسوم حصیر ، چوقا، برک ومشابه درصدهای
بعدی را بخود اختصاص می دهند.

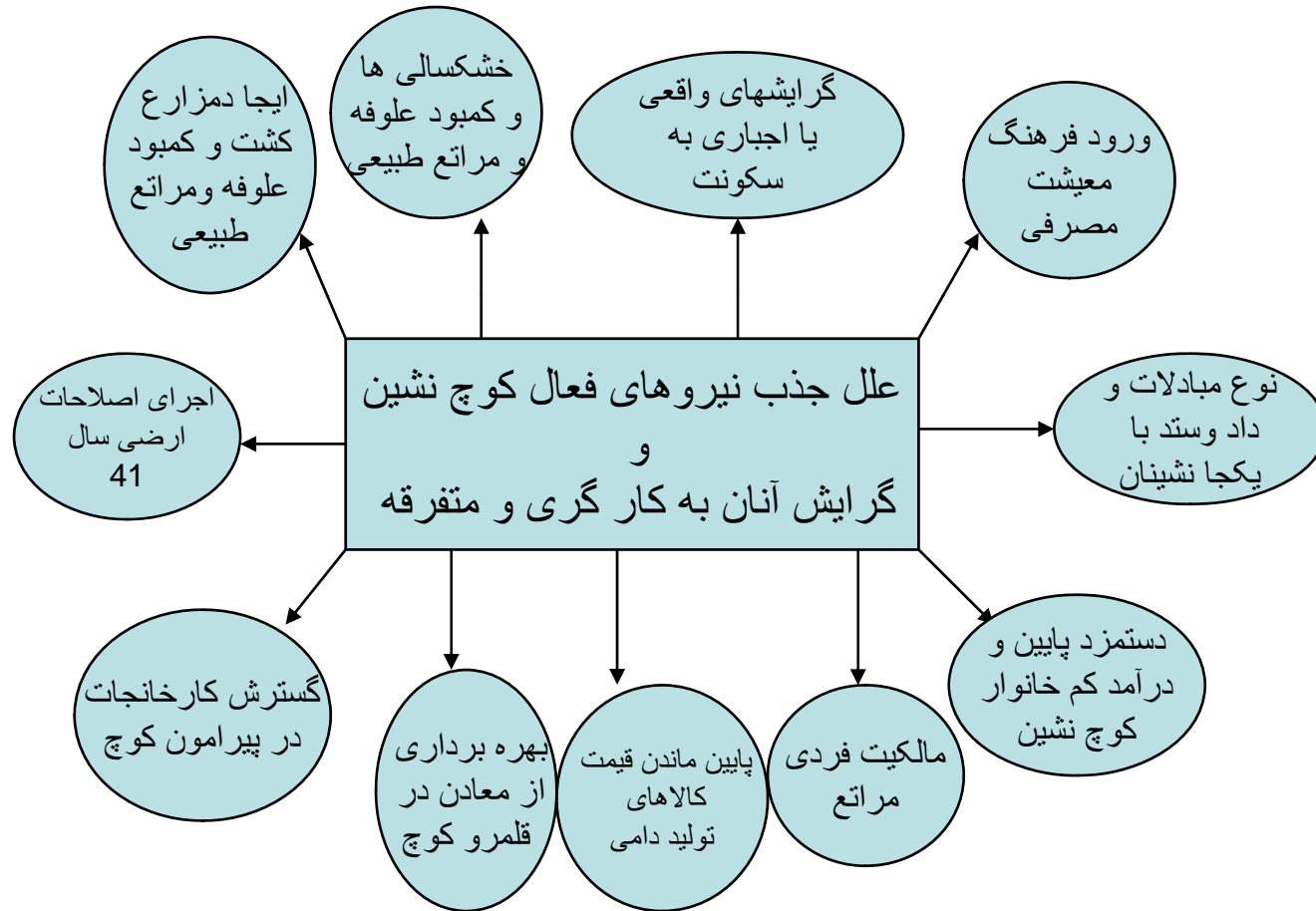
۳- نزدیک به ۷۲ درصد تولید قالی وقالیچه جهت مصرف خانوار
می باشد.

۴- حدود ۸/۷۷ درصد تولیدات عشایری (صنایع دستی) فقط برای مصرف خود خانوارها می باشد.

۵- ۴/۵ درصد تولیدات برای فروش و ۹/۴ درصد برای فروش و مصرف خانوارهای عشایر است.

۶- ۷۶ درصد تولیدات صنایع دستی از پشم گوسفند ، ۳۲ درصد از موی بز و ۴ درصد سایرین می باشد.

۷- صنایع دستی کوچ نشینان کشور عمدتاً به ((محصولات دامی)) و فرآورده های آن وابسته است.

چوپانی در عشایر ایران:

- مهمترین وظیفه در دامداری سنتی بر عهده چوپان می باشد و چوپانان توسط خانوارهای متمکن (مالدار برای سپردن قسمتی از گله خود بر اساس قراردادهایی در مدت زمان مشخص به خدمت گرفته می شوند).

-چوپان به ازاء هر راس دامی که در اختیار می گیرد سالانه مبلغی و یا مقدار کالایی (نظیر شیر، گندم، بره ،جو و...) به اینکار می پردازد و یا طبق قرارداد سالانه به صورت نیمی یا نصفی به مراقبت از گله می پردازد . در سالهای اخیر روابط پولی محض حکمفرما است.

ضرورت و اهمیت مبادله (دادوستد) و پیوند اقتصادی کوچ نشینان

دور بودن
کوچندگان از
بازار یکجا
نشینی

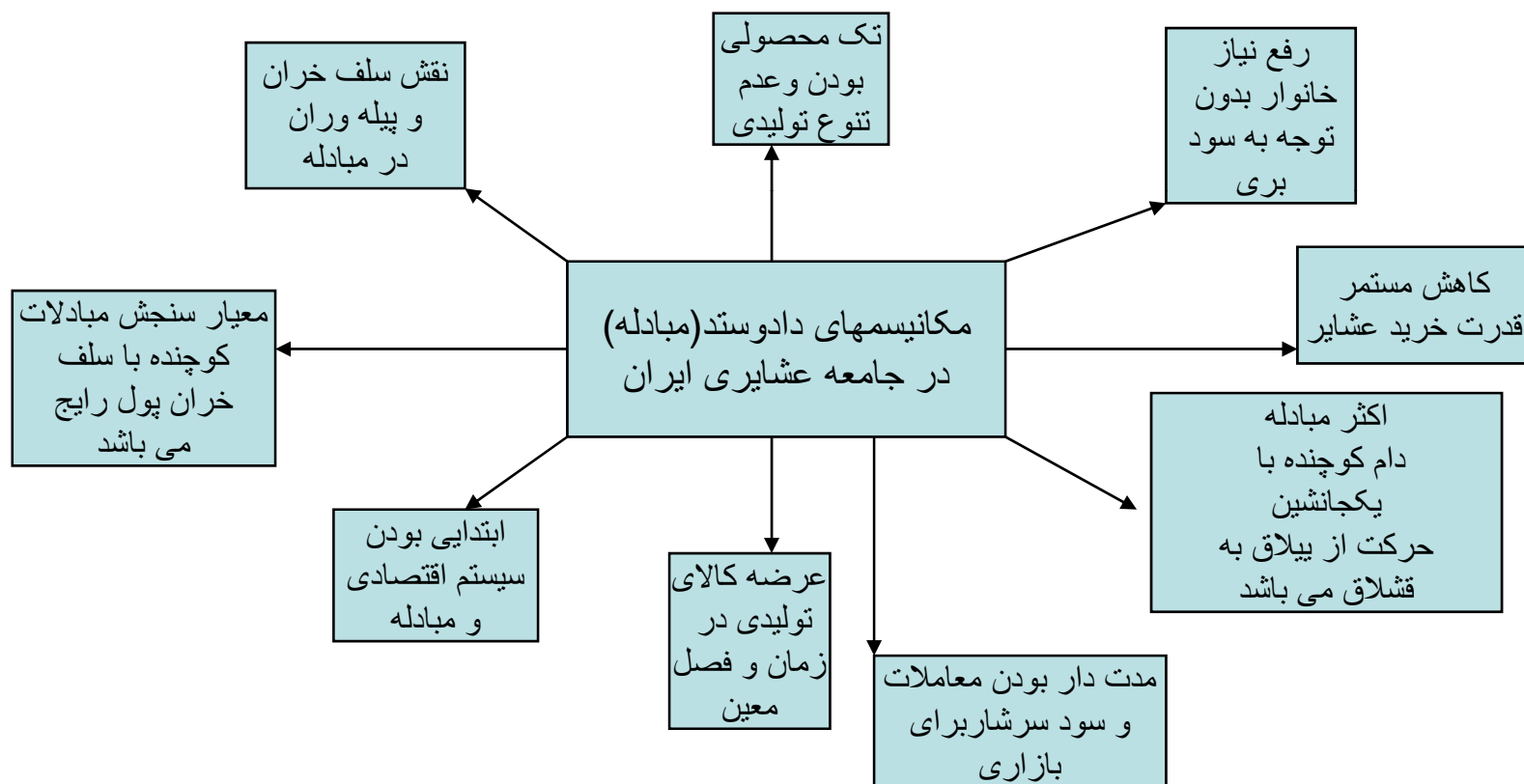
عرضه فرآورده های داخلی
به صورت فصلی
است

رایج میان
کوچ نشینان و
یکجا نشینان

عدم برخورداری از تنوع
تولید عشایری

تامین بخشی از نیازهای
خانوار در خارج ایل

بستگی به تکنولوژی
اداب و رسوم و فرهنگ
جامعه

عمده ترین طریق مبادله (داد و ستد) و روابط و پیوند اقتصادی کوچ نشینان ایران:

۱- معاوضه جنس با جنس بدون تقدیم به پول

۲- مبادله کالا با کالا با تقدیم به پول

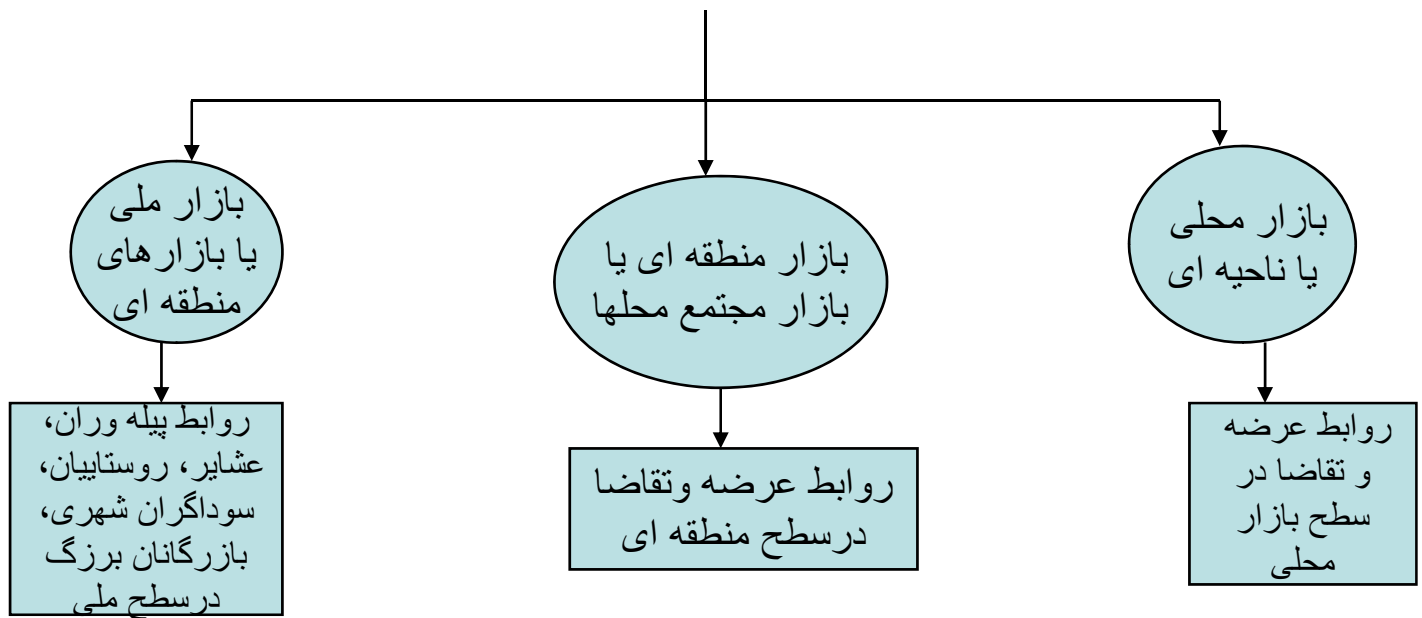
۳- مبادله کالا با پول (امروزه بیشتر صورت می گیرد)

۴- رابطه کالا با پول و پول با کالا از طریق بازار و
ارتباط با پیله ور

جدول شماره ۹-۱- درصد توزیع خانوارهای کوچ نشین بر حسب عمده ترین مبادلات سال ۱۳۶۶ ه.ش

ردیف	طریق مبادله توضیحات					
	از طریق پيله وری	از طریق شرکت تعاونی عشایری	پيله وری و شرکت تعاونی	از طریق دیگر	ندارد	
	درصد	درصد	درصد	درصد	ندارد	
1	خرید مایحتاج زندگی	7/9	4/42	1/52	9/47	0
2	فروش دام	43	3/1	3/44	48	7/7
3	فروش فرآوردههای دامی	3/23	2	5/25	5/38	36
4	فروش محصولات زراعی و باغی	3/1	1/1	4/2	6/9	88
5	فروش تولیدات صنایع دستی	3/2	%1	4/2	6/7	90

مبادله عشایر با پيله و ران با سوداگران یکجانشین
و بازرگانی از جهت شکل و پراکندگی بازار
سه شکل زیر :

انواع معاملات رایج میان کوچ نشینان مختلف

معاملات
چوبداران

واسطه های بین عشایر و بازار
مصرفی شهری که دام و فرآورده های
کوچندگان را باقیمت ارزان خریداری
نموده و باقیمت گرانتری به دست مصرف کنندگان می فروشند.

معاملات تمدید

در صورت عدم پرداخت دیون
عشایر در معاملات نیمسودی
به سلف خر و پيله ور
و تمدید کردن و دریافت سود
دیر کرد از کوچندگان

معاملات
نیمسودی

قیمت گذاری مجدد
دام توسط پيله وران به
جهت تامین نیاز
تهیه مایحتاج و فروش
ناچاردام (پیش فروش)
توسط عشایر و خرید قیمت کم دام و سود کردن
آن توسط پيله ورواز کوچندگان

تنگناها و مشکلات ، راه حلها و پیشنهاداتی برای بهبود اقتصادی کوچ نشینان ایران

الف) مراتع

وآن شامل:

۱ تخریب و انهدام مراتع کوچندگان بدلیل چرای بی رویه توسط دام، به زیر کشت رفتن تولیدات زراعی در زمینهای مرتعی، احداث راه و جاده، بوتته کنی و تاملین سوخت و....

۲ عدم توجه و آگاهی دامداران به اصول مرتعداری و دامداری و عدم برخورد قاطع با تخریب کنندگان مراتع

۳ کمبود مراتع با توجه به بیشتر بودن تعداد دامهای کوچندگان .

۴- نقش مشکلات طبیعی و انسانی موثر در خرابی وضعیت مراتع و نوسان عوامل طبیعی و اقلیمی

۵ کمبود شدید آب ، خاک، مناسب و بازده بسیار کم علوفه در مناطق قشلاقی

۶عدم تعیین -تکلیف مالکیت زیستگاههای عشایری ، ازدیاد جمعیت ، بهره گیری تکنولوژی غیر سنتی ، افزایش سریع قیمت زمین و...

۷ پایین بودن کیفیت مراتع در قلمرو چرای دام عشایری و عدم طرح های مرتعداری مدون با مشارکت مردم در چرای دام و...

ب) دامداری

۱- کمبود علوفه لازم برای تغذیه دام و از بین رفتن تعادل لازم بین دام و مرتع

۲- کمبود خدمات دامپزشکی و آبشخور بهداشتی در مسیر کوچ ییلاق به قشلاق و بالعکس

۳- فقدان و بی تفاوتی فعالیتهای تحقیقاتی در زمینه به نژادی دامهای عشایری.

۴- کمبود و نبود آب جهت شرب دام و انسان ، نبود راههای مناسب کوچ

۵- دور بودن مناطق عشایری از بخشهای کشتارگاهی و خرید و فروش دام.

۶- عدم توان رقابت قیمتی فرآورده های محصولات دامی عشایر با سایر دامداری ها.

۷- عدم امکان انباشت سرمایه در جامعه عشایری به دلیل شیوه سنتی دامداری و هزینه زیاد آن

۸- مشکلات اقلیمی و جغرافیایی در بعضی از سالها و کمبود علوفه در مراتع قشلاقی ، بیمه نبودن دامها .

ج) کشاورزی (بغیر از دامداری)

۱- عدم بر خورداری ارزش اقتصادی کشاورزی کوچ نشینان بدلیل عدم وجود نظام آبیاری و تامین نیاز آنان

۲- کمبود شدید آب و خاک حاصلخیز، بویژه در مناطق قشلاقی و بازده کم محصولات زراعی به جهت دیمی بودن .

۳- محدودیت اراضی کشاورزی در بسیاری از قلمرو کوچ ، سنتی بودن و شیوه ابتدایی کشاورزی .

۴- مشکلات اقلیمی و جغرافیایی ، کمبود زمین زراعی ، خود مصرفی بودن تولیدات کشاورزی.

د) سایر مشکلات و راهکارهای پیشنهادی

- ۱- بازار یابی صنایع دستی، خرید تضمینی تولیدات عشایری، آموزش لازم و حمایت کافی از تاسیس کارخانه کوچک
- ۲- توسعه فعالیتهای جانبی متناسب با کوچ شامل : زنبورداری ، فرآورده های جنگلی ، گیاهان دارویی .

۳- گسترش شرکتهای تعاونی عشایری و کم کردن دست واسطه ها و سلف خرها و پيله وران و سوداگران .

۴- ایجاد راه مناسب کوچ ، ایجاد اشتغال و افزایش درآمد سرانه و شناخت کامل و کافی از زندگی کوچندگی .

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com